

Новини

«Незламні»: реквієм пам'яті Героїв Небесної Сотні

С. 2

Події

Завершено проект за підтримки НФД України

С. 3

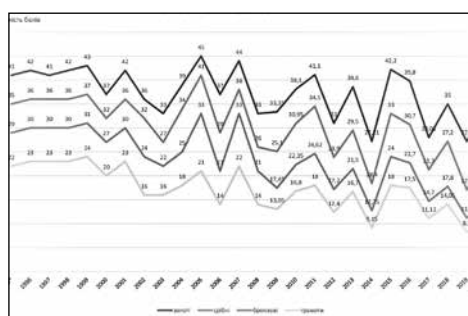
Соціум

«Мистецтво, добро і творчість – об'єднують...»

С. 5

Аналітика

Результати міжнародних учнівських олімпіад

С. 9

Підписано меморандум щодо реалізації проекту «Президентський університет»

23 грудня Міністр освіти і науки України **Сергій Шкарлет** і президент Національної академії наук України **Анатолій Загородній** підписали Меморандум щодо реалізації проекту «Президентський університет».

«Консолідація зусиль дасть позитивний результат на шляху до створення потужного університету, який стане точкою перезавантаження системи, розроблення нового підходу до пошуку й продукування знань, а також підготовки кадрів», – зазначив Сергій Шкарлет.

Документ окреслює сфери двосторонньої співпраці до 1 жовтня 2025 року щодо консолідації в поглибленні, зміцненні та розширенні зусиль у межах реалізації проекту «Президентський університет», Концепцію якого схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів.

Задля досягнення спільної мети Меморандуму, співпраця сторін здійснюватиметься за такими напрямками:

- створення інноваційної освітньо-наукової установи з метою підвищення якості підготовки професійних кадрів;
- формування переліку освітньо-наукових напрямів функціонування Президентського університету та робочих груп за напрямками підготовки;
- розроблення переліку навчально-наукових лабораторій і планів оснащення;
- сприяння впровадженню сучасних методів викладання та формування освітніх (наукових) програм;
- сприяння розвитку студента як особистості, здатної впроваджувати власні науково-технічні розробки та підприємницькі ініціативи;
- сприяння відкриттю офісів провідних високо-технологічних національних і міжнародних компаній на території Президентського університету;
- практична реалізація та комерціалізація результатів наукових досліджень;

• сприяння благодійним фондам і організаціям, діяльність яких спрямовано на підтримку науки та освіти.

«Цього року ми розробили ескізний проєкт, провели інженерно-пошукові роботи, підготували законопроект «Про Президентський університет», з метою залучення найкращих українських викладачів і науковців було проведено презентації та круглі столи в Одесі, Івано-Франківську, Маріуполі, Харкові та інших містах України. Проведено також перший раунд перемовин з іноземними донорами, тендери на підготовчі роботи та концепцію науково-технологічного парку, підготовлено освітньо-наукові програми та закладено 500 млн грн. у бюджет

2022 року», – зазначив Міністр.

Меморандум також передбачає упровадження ключових спеціальностей, що складають основу шостого технологічного укладу:

- інформаційні технології, кібербезпека та штучний інтелект;
- нанотехнології;
- аерокосмічні технології;
- новітні енергетичні технології;
- біотехнології та науки про здоров'я;
- глобалізація та міжнародні комунікації.

Юрій ШЕРЕМЕТА,
«ОіС»,
за матеріалами top.gov.ua

Плідна академічна співпраця

16 грудня на засіданні Президії Національної академії педагогічних наук України розглянуто питання «Про виконання в 2021 році Програми спільної діяльності Національної академії наук України та Національної академії педагогічних наук України на 2020-2022 роки». З доповідями виступили перший віце-президент, в.о. головного вченого секретаря НАПН України **Володимир Луговий** і віце-президент НАН України **Олег Рафальський**.

Співпраця НАН України і НАПН України у 2021 р. полягала у проведенні спільних наукових досліджень та започаткуванні експериментальних розробок, підготовці наукових і навчальних видань, проведенні науково-практичних масових заходів.

Передусім це відзначення найважливіших подій – 30-річчя незалежності України та вшанування на державному рівні пам'яті президента НАН України Б.Є. Патона. Проведено спільні науково-практичні заходи, присвячені обговоренню проблем національної ідентичності, мовної освіти, патріотичного виховання тощо, за участю вчених обох академій.

Системного характеру набуло спільне членство і взаємне пред-

ставництво в керівних органах НАН України і НАПН України, зокрема в роботі президій та загальних зборах академій, Ради президентів академій наук України, науково-координаційної ради Секції суспільних наук і гуманітарних наук НАН України тощо.

Цілеспрямованою й ефективною є співпраця з Національним центром «Мала академія наук України». Спільно з ученими Інституту обдарованої дитини НАПН України розроблено експериментальну освітню програму спеціалізованої освіти наукового спрямування для підготовки обдарованих дітей до участі у між-

народних конкурсах юних дослідників, яку реалізовано у підготовці учасників міжнародної конференції юних дослідників ICYS.

Плідною є співпраця вчених НАН України і НАПН України щодо оновлення та вдосконалення нових стандартів освіти, освітніх програм з окремих шкільних предметів.

Успішно здійснюється імплементація спільних міждисциплінарних досліджень, передусім у контексті соціально-психологічного супроводу.

Одним із ключових напрямів спільної діяльності є створення та використання інформаційно-циф-

рової системи забезпечення освітнього та наукового просторів.

Триває співпраця молодих вчених НАН України і НАПН України.

Важливим напрямом реалізації Програми спільної діяльності є активна участь вчених НАН України і НАПН України у науково-експертній діяльності.

У травні 2021 р. вченими НАН України і НАПН України проведено низку заходів XVII Всеукраїнського фестивалю науки.

Спільними зусиллями здійснюється розвиток сучасного освітньо-педагогічного напрямку музейної педагогіки на основі експозицій і презентацій фундаментальних досягнень національної і світової науки, технологій, освіти, культури.

Президія схвалила результати виконання у 2021 р. Програми спільної діяльності НАН України і НАПН України на 2020-2022 роки та висловила прогнози щодо виконання у 2022 р. відповідно до визначених результатів діяльності і термінів виконання.

Ірина РЕГЕЙЛО,
начальник
науково-організаційного відділу
апарату Президії НАПН України,
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник

«Незламні»: реквієм пам'яті Героїв Небесної Сотні

19 листопада в межах проекту «Музейна педагогіка в освітньо-культурному просторі Києва: проблеми і перспективи сьогодення» Київською Малою академією наук учнівської молоді було проведено реквієм пам'яті Героїв Небесної Сотні «Незламні».

В онлайн заході взяли участь наукові співробітники Меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – музею Революції Гідності, учасники Революції Гідності, які з перших її днів були на Майдані – волонтерка **Юлія Смірнова**, заступник генерального директора Національного музею Революції Гідності, автор книги про події на Майдані «Кілька історій для історії» **Антоніна Піпко**, заступник директора музею Становлення Української нації **Анастасія Горобець**, провідний науковий співробітник Інституту обдарованої дитини НАПН України **Лідія Ткаченко**, голова благодійного фонду

«Допоможи дітям України» **Ніна Кравчук**, учителі, батьки, учні навчальних закладів Києва та регіонів України.

У виступах учасники подій Революції Гідності говорили про те, що Патріотизм – це одна із рис людського характеру, що керує людською свідомістю, заставляючи

робити великі і малі вчинки в ім'я Батьківщини. Революція Гідності, жертвний подвиг Героїв Небесної Сотні, події які переживає нині український народ, ще раз засвідчили, що державна незалежність потребує постійного захисту. Революційні події на Майдані продемонстрували готовність відстоюва-

ти національні цінності, українську державність, орієнтацію на загальноцивілізаційні цінності.

Юлія Смірнова і Антоніна Піпко розповіли про події, учасником яких були. Антоніна Піпко нагадала заклик майданівців: «Будь краплею, яка разом з усіма зробить океан могутнім». Лідія Ткаченко наголосила на єднанні суспільства, зазначивши про волонтерську допомогу вчених наукових установ Національної академії педагогічних наук України – Інституту соціальної та політичної психології, Інституту психології імені Г.С. Костюка, Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи на запит учасників Революції Гідності. Як вчений-педагог вона зазначила: «Розвиток обдарованості має відбуватися разом зі становленням цінностей – громадянськості, патріотизму, самосвідомості, що спрямує діяльність обдарованої особистості

у смислотворче русло».

Під час заходу було продемонстровано відео, яке відтворило буремні події, а вихованці Київської МАН прочитали поезії, присвячені пам'яті Героїв Небесної Сотні.

«Ми повинні пам'ятати і не забувати героїчні сторінки історії нашої держави, адже хто не знає минулого, той не вартий майбутнього», – підсумували учні Київської МАН.

Учасники заходу висловили думку, що Небесна Сотня своїм життям здобула свободу для мільйонів українців і дала шанс будувати демократичну правову державу.

Лариса КАРЧИНА,
методист відділу
методичної роботи,
керівник секції педагогіки
відділення філософії
та суспільствознавства
Київської МАН
учнівської молоді

Про музейну педагогіку в науковій освіті

25 листопада в онлайн-форматі відбулася конференція «Музейна педагогіка в науковій освіті», що стала вже традиційною. Цьогоріч конференція набула статусу міжнародної, об'єднавши не лише науковців, освітян та працівників музейної сфери з усіх кутків України, а й залучивши до дискусії представників Західної Європи та української діаспори у США. Предмет дискусії – наукова освіта і місце в ній для музейної педагогіки.

Учасників і гостей конференції привітали президент Національної академії педагогічних наук України **Василь Кремень**, радник з питань науки Генерального директора ЮНЕСКО **Жан-Поль Нгоме Абьяга**, перший заступник міністра культури та інформаційної політики України **Ростислав Карандєєв**, президент НЦ «Мала академія наук

України» **Станіслав Довгий**, віце-президент Національної академії мистецтв України **Валерій Бітаєв**, віце-президент НАПН України **Олег Топузов**, директор Інституту обдарованої дитини НАПН України **Максим Гальченко**. Надійшли вітання від Міністра освіти і науки України **Сергія Шкарлета**, народного депутата України, голови Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій **Сергія Бабака**, народного депутата України, голови підкомітету з питань державних інвестиційних проектів Комітету Верховної Ради України з питань бюджету, голови Піклувальної ради Музею науки в Києві **Анни Пуртової**, голови Консультативної Ради при Президенті України з питань сприяння розвитку системи загальної середньої освіти **Сергія Колебошина** й ін.

Учасники обговорили важливі

питання нових підходів та методів у музейній педагогіці, форм сучасної музейної комунікації, створення та функціонування віртуальних музеїв, використання музейної педагогіки у позашкільній освіті тощо. Створюючи майданчик для

міжгалузевої наукової комунікації, об'єднуючи для фахової дискусії освітян і музейників, представників науки та мистецтва, конференція спонукала учасників до співпраці не лише під час проведення, а й поза межами заходу: за обмі-

ном думками та досвідом слідував обмін контактами для подальшої спільної діяльності між його учасниками – представниками різних регіонів України та української діаспори у США.

Міжнародна конференція «Музейна педагогіка в науковій освіті» продемонструвала актуальність тематики і порушених у процесі дискусії проблем, своєчасність започаткування форуму. За результатами роботи було видано збірник тез доповідей у 2-х частинах, що покликані сприяти ознайомленню суспільства з ідеями, висловленими під час проведення конференції, спонукаючи до нових наукових дискусій і подальшої співпраці, орієнтованої на проведення чергових конференцій з музейної педагогіки.

Катерина ЛАДОНЯ,
завідувач науково-організаційного відділу
Інституту педагогіки
НАПН України

Тренди Хмельницької конференції з професійної освіти

Хмельницький національний університет понад 20 років активно й плідно співпрацює з Національною академією педагогічних наук України. У контексті цієї багаторічної співпраці 25-26 листопада 2021 року на базі університету відбулася XI Міжнародна науково-практична конференція «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи».

Організаторами конференції виступили Міністерство освіти і науки України, Національна академія педагогічних наук України, Хмельницький національний університет, Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Федеральний інститут професійної освіти (ФРН), Вища технічна школа в Катовіце (Республіка Польща), Люблінська політехніка (Республіка Польща), Європейський інститут безперервної освіти (Словацька Республіка).

Конференція об'єднала провідних вітчизняних і зарубіжних науковців, педагогів закладів загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, здобувачів вищої освіти, які займаються заявленою проблематикою.

З вітальним словом і методологічною настановою до учасників конференції звернувся президент НАПН України **Василь Кремень**, наголосивши на актуальності розглядуваної проблеми в умовах динамічних змін у виробництві, економіці, освіті. Відмітив, що обов'язком держави є забезпечення отримання кожною молодою людиною першої професії, обов'язком освіти – озброїти уміннями цілісного навчання на основі компетентнісного підходу.

Голова вченої ради Хмельницького національного університету **Микола Скиба**

представив основні здобутки за результатами співпраці між НАПН України та Хмельницьким національним університетом, не останнім з яких є створення Центру професійної орієнтації. Відзначив великий внесок колективу кафедри технологічної та професійної освіти і декоративного мистецтва на чолі з **Ігорем Каньковським**.

Академік-секретар Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України **Нелля Ничкало** у вітальному слові наголосила на продуктивності співпраці й зазначила, що ідеї та рекомендації конференції

реалізуються спільними зусиллями НАПН України та провідних закладів освіти, зокрема Хмельницьким національним університетом.

Традиційно було відзначено громадською відзнакою Хмельницького національного університету «Срібна медаль Василя Зеньковського» провідних науковців й педагогів. Цьогоріч – за інноваційний педагогічний менеджмент – директора НМЦ професійно-технічної освіти та підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників у Хмельницькій області **Людмилу Шевчук**, директора Навчально-наукового інституту педагогіки, психології, підготовки фахівців вищої кваліфікації Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського **Романа Гуревича**; за значний особистий внесок у розвиток педагогічної науки – головного наукового співробітника лабораторії професійної кар'єри Інституту професійно-технічної освіти НАПН України **Валерія Орлова**, доктора хабілітованого, професора, професора кафедри методів і технік навчання факультету основ техніки Люблінської політехніки (Республіка Польща) **Маріюша Шнядковскі**.

Перше пленарне засідання конференції розпочалося із ключової доповіді ректора

Завершено проект за підтримки НФД України

29 листопада відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Психологічна підтримка літніх осіб в період карантину». Співорганізатором заходу виступила кафедра ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття» НАПН України.

На зібранні було підбито підсумки за одноіменним проектом, що виконано вченими Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за грантової підтримки Національного фонду досліджень України.

Учасниками конференції стали понад сто осіб не лише з різних регіонів України (16 міст і 15 областей), а й закордону (зокрема Польщі).

З вітальними словами до зібрання звернулися виконавчий директор Національного фонду досліджень України **Ольга Полоцька**, президент Національної академії педагогічних наук України **Василь Кремень**, колеги із зарубіжних і вітчизняних закладів освіти – директор Інституту соціальних справ Краківського педагогічного університету **Норберт Пікула** (Республіка Польща) і ректор Полтавського університету економіки і торгівлі **Олексій Нестуля**. Вони відмітили важливість і актуальність проблематики, якій присвячено конференцію.

На пленарному засіданні за модерування директора Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України **Лариси Лук'янової** було представлено доповіді за такою тематикою:

- можливості психологічної підтримки літніх людей у період карантину (керівник Проєкту, головний науковий співробітник відділу андрагогіки ІПОД імені Івана Зязюна **Олена Коваленко**);
- види діяльності, спрямовані на підтримку активності людей літнього віку під час пандемії (**Норберт Пікула**, Республіка Польща);
- проблеми пошуку і створення ідеальної моделі старості (виконавець Проєкту, провідний науковий співробітник відділу психології праці ІПОД імені Івана Зязюна НАПН України **Едуард Помиткін**);
- культурні ціннісні орієнтації літніх людей (професор Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова **Любов Стівак**);
- можливості університету третього віку у контексті підтримки літніх осіб під час карантину (ректор ЗВО Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» **Олексій Нестуля**);
- психодіагностичний супровід життя літніх осіб (професор кафедри психології Полтавського національного педагогічного універси-

тету імені В.Г. Короленка **Володимир Моргуни**;

• навчальну активність осіб літнього віку як чинник ідентифікованої регуляції та психологічної підтримки в умовах карантинних обмежень (виконавець Проєкту **Лариса Лук'янова**).

На дискусійній платформі, модератором якої була керівник Проєкту Олена Коваленко, обговорено проблеми: підвищення емоційної грамотності соціальних працівників; можливостей самореалізації літньої особистості; особливостей переживання самотності в літньому віці; використання зарубіжного досвіду (на прикладі Китаю) соціальної роботи з надання послуг літнім особам в умовах карантину; можливостей оздоровчо-рекреаційної рухової активності у підвищенні якості життя осіб похилого віку.

Результати виконання проєкту «Психологічна підтримка літніх осіб в період карантину» суттєві. Серед надбань сторінки у соціальних мережах Facebook й Instagram та YouTube каналі (їхні назви «Психологічна підтримка літніх осіб» та «Вік обраних»); брошура «10 порад літнім людям у період карантину» і два буклети – «Як впоратися зі стресом людям літнього віку під час пандемії COVID-19», «Як допомогти впоратися зі стресом своїм літнім батькам, близьким та знайомим під час пандемії COVID-19»; 10 відеороликів для літніх осіб та їхніх родин; цикл вебінарів для широкого кола осіб про підтримку рідних літніх людей; три радіопередачі про особливості літнього віку і психологічну підтримку осіб цього віку; семінар-практикум «Ефективна комунікація з літніми людьми та збереження власного психологічного здоров'я за стресових умов» для осіб, які надають різні професійні послуги літнім

людям; посібник «Психологія людей літнього віку»; наукові публікації.

Більшість з цих результатів є інформативними і лаконічними, зрозумілими кожній людині. Їх можна застосовувати у соціальній, освітній, медичній сферах у роботі з людьми літнього віку. Важливим також є налагодження співпраці з громадськими організаціями, асоціаціями, фондами підтримки літніх людей, з різними установами, які взаємодіють з літніми людьми та надання їм методичних рекомендацій. Доцільним є сприяння створенню фондів підтримки людей літнього віку, асоціацій, волонтерських організацій.

За результатами конференції підготовлено матеріали, в яких відображено результати досліджень провідних вітчизняних науковців.

Олена КОВАЛЕНКО,
керівник проєкту
«Психологічна підтримка
літніх осіб
у період карантину»

Матеріали конференції можна
знайти за посиланням

Хмельницького національного університету **Сергія Матюха** «Напрями співпраці закладів загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти в контексті сучасних вимог». Доповідачами на пленарних засіданнях були академіки НАПН України **Нелля Ничкало**, **Роман Гуревич**, **Валентина Радкевич**, професори **Дарія Басюк**, **Олександр Коберник**, **Маріуш Шнядковські**, **Йозеф Затько**, **Микола Скиба**, **Валерій Орлов**, **Петро Лузан**, **Роман Горбатюк**, **Василь Ковальчук**, **Катерина Островська**.

Розглянуто актуальні питання: здобутки, суперечності, перспек-

тиви професійної освіти; проблеми якості професійної підготовки у дистанційному навчанні; педагога-інноватор сучасного закладу професійної освіти; розвиток співробітництва між закладами освіти Європейського союзу у формі нетворкінгу; якість професійної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання; розвиток ділової активності здобувачів професійної освіти; педагогічне проектування в інноваційному освітньому просторі України та інші.

Низку проблем було обговорено під час круглого столу «Методична робота в системі професійної освіти: практичний аспект»: розви-

ток методичної служби професійно-технічної освіти Хмельниччини, кар'єрне зростання у професійному становленні особистості; науково-методичний супровід професійної підготовки; роль обласного центру зайнятості у взаємодії освіти і регіональної економіки; розроблення стратегії розвитку закладу професійної (професійно-технічної) освіти й інші.

Директор Інституту професійно-технічної освіти НАПН України **Валентина Радкевич** відмітила важливість самоосвіти у професійному становленні педагога, означила основні чинники розвитку професійної компетентності педагогічних працівників

закладів професійної освіти. Необхідність розроблення діагностичних методик для оцінювання якості підготовки кваліфікованих робітників було наголошено у виступі професора **Петра Лузана**. Підвищенню професійної компетентності сприяли проведені працівниками Інституту **Андрієм Кононенко** та **Оксаною Лапою** тренінги.

Значний інтерес викликали проведені науковцями Інституту професійно-технічної освіти НАПН України науково-практичні заходи: тренінг-семінар «Використання ІТ у професійній підготовці кваліфікованих робітників»; тренінг «Ресурсність: самореалізація особистості»; науково-практичний семінар «Професійний розвиток та кар'єрне зростання педагогічних працівників»; круглий стіл «Підготовка до підприємництва: здобутки і бар'єри» й ін.

Ірина АНДРОЩУК,
завідувач кафедри
технологічної та професійної
освіти і декоративного
мистецтва Хмельницького
національного університету

Сергій Шкарлет: підсумки діяльності 2021 року

17 грудня відбувся онлайн-брифінг Міністра освіти і науки **Сергія Шкарлета** щодо підсумків освітньої та наукової діяльності за 2021 рік. Міністр презентував головні досягнення 2021 року, приділивши особливу увагу платформі «Знаймо», проєктам «Школа супергероїв» і «Здорова Україна», Міжнародному конкурсу «МІСТ ПАТОНА. RATON BRIDGE» та системній профорієнтації серед школярів.

«Це лише початок. На досягнутому не зупиняємося та продовжуємо впевнено рухатися далі, створюючи гідні умови та формуючи якісне освітнє середовище для кожного», – підкреслив Сергій Шкарлет.

Наведемо кілька фактів і цифр з презентації. Для раннього розвитку: створено 11431 місце в садочках (за два останні роки – майже 25 тис.); збудовано та реконструйовано (2020-2021 рр.) 115 закладів дошкільної освіти і відкрито 236 приватних; розроблено проєкт нової редакції Закону України «Про дошкільну освіту».

Для якісного і безпечного освітнього середовища: відремонтовано 1298 харчоблоків; видано 10 млн 136 тис. 620 підручників; працює понад 150 STEM-центрів і лабораторій; ухвалено Положення про ліцей; затверджено Типову освітню програму для 5-9 класів закладів ЗСО; розпочато апробацію Державного стандарту базової середньої освіти у 5 класах 143 закладів ЗСО; функціонує 648 інклюзивно-ресурсних центрів; підготовлено для роботи 17215 асистентів вчителя; у 6394 школах організовано інклюзивні класи (загальна кількість 18681).

Для системної кар'єрної орієнтації школярів: запроваджено Всеукраїнський проєкт з профорієнтації та побудови кар'єри «Обери професію своєї мрії»; проведено понад 10 тис. профорієнтаційних тестувань та консультацій; у «Школі кар'єрного консультанта» вже навчаються понад 2 тис. вчителів та шкільних психологів.

Для формування людського капіталу ринку праці: створено 63 науково-практичних центри; дуальну форму навчання впроваджено у 240 закладах професійної освіти та 1376 підприємств.

Юрій ШЕРЕМЕТА,
«ОіС»

Більше дивіться за посиланням:
<https://mon.gov.ua/ua/news/vidbuvsya-onlajn-brifing-sergiya-shkarleta-shodo-pidsumkiv-2021-roku>

Позашкільна освіта в умовах дистанційного навчання: замітки практика

Сьогоднішня позашкільна освіти в Україні – це постійний процес оновлення та модернізації змісту, форм та методів навчання.

У час потужної диджиталізації багато напрямів діяльності переноситься в мережний формат. Не обійшов цей процес і позашкільна. Період вимушеного карантину, протягом якого працювали керівники гуртків та навчалися гуртківці всієї країни, це – перезавантаження поглядів на дистанційне навчання.

Головне питання, з якого почали всі педагоги-позашкільники – як можна навчити танцювати, співати, декламувати, малювати через монітор комп'ютера чи ноутбуку. І ось тут розкрився креативний творчий потенціал кожного керівника гуртка. Можна констатувати, що керівники гуртків освоїли дистанційний функціонал та піднялися на вищий щабель цифрових компетентностей. Це дало можливість створити дуже зручний для використання профільний кейс #дистанційне_навчання в онлайн-режимі, у якому тепер є всі

майстер-класи та дистанційні гурткові заняття.

Чого ми навчилися? Ми стали більш обізнаними: опанували Telegram, Instagram, Vyber, Skype тощо. На хостингу YouTube створено творчі канали гуртків усіх напрямів позашкільної освіти. На Facebook кожний заклад позашкільної освіти має свій офіційний контент, що представляє всі творчі здобутки онлайн і офлайн. Для спілкування активно використовують Messenger та онлайн-кімнати (чат-гурткові заняття, веб-заняття, консультування, батьківські збори тощо). Справжнім оновленням педагогічної діяльності стало використання платформи Zoom і Google-meet для онлайн-конференцій. При цьому є важливою ситуація свободи вибору – кожний керівник гуртка відповідно до своїх технічних можливостей самостійно обрав зручний для нього формат.

Чого ми досягли? Насамперед – змінили траєкторію діяльності. Не дивлячись на вимушений формат роботи, дистанційне навчання все ж має свої переваги (і це неможливо не помітити):

- актуальність (у період карантину або несприятливих погодних умов можна продовжувати освітній процес);
- гнучкість;
- інтерактивність;
- можливість одночасного використання великого обсягу навчального матеріалу будь-якою кількістю вихованців;

- створення єдиного освітнього середовища;
- відсутність будь-яких бар'єрів.

Прозора, відкрита та доступна для переглядів уся позашкільна освіта. Підтвердженням діяльності кожного педагога-позашкільника в умовах дистанційного навчання є пости в соціальних мережах з результатами роботи дітей (малюнки, тексти, власноруч виконані роботи з декоративно-прикладного мистецтва, фото- та відеозвіти, селфі тощо), а також публікації на освітніх платформах розроблених занять, майстер-класів, сценаріїв, відеозанять. Важливий момент: керівники гуртків щедро діляться своїми напрацюваннями з колегами. Такий професійний кейс напрацювань допомагає також ста-

новленню молодих спеціалістів.

Для професійного зростання педагогів-позашкільників – реєстрація та поширення матеріалів з власного досвіду на популярних освітніх платформах – «Всеосвіта», «На урок», «Педрада», «Освітторія». Блоги цих сайтів, створені педагогами закладів позашкільної роботи, наповнені власними напрацюваннями та відкриті для всіх.

Під час дистанційної роботи з'явилася багато різноманітних конкурсів та інших заходів регіонального, обласного, всеукраїнського та міжнародного рівнів, що дало можливість оприлюднити та розповсюдити творчі здобутки юних.

Педагоги-позашкільники успішно послуговуються методикою освітніх кластерів, що дає можливість співпрацювати online. Такі соціально-екологічні проекти, як «Екологічний кластер «EcoWorldKids», – насамперед розвиток партнерської взаємодії (закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку із ЗЗСО сільської місцевості), спрямованої на виховання екологічної

культури та екологічної свідомості у дітей та молоді. Упроваджують моделі освітніх кластерів за різними напрямами позашкільної освіти, розроблено механізм інтеграційної взаємодії учасників освітнього процесу (як приклад – педагогічний кластер «Metod Lab: майданчик професійної майстерності», освітньо-творчий кластер «Покоління ART», освітні кластери «Tehno space», «Музей в освіті», ShowYourLand й ін.).

У межах освітнього кластера створюється єдиний інформаційний простір взаємодії педагогів і вихованців, що дозволяє учасникам освітніх кластерів успішно реалізовувати спільні проекти, ефективно реагувати на запити суспільства щодо якості позашкільної освіти.

Дистанційне навчання – це можливість спробувати свої сили у новому амплуа, можливість «перезавантажити» власну систему поглядів на освітній процес та залишатись конкурентноспроможним педагогом.

Наталія ЦВІКОВА,
заступник директора
з навчально-виховної роботи
Білгород-Дністровського
міського центру дитячої
творчості, керівник
Одеського відділення МАПО

Цифрові інструменти сучасного педагога

Наразі освіта в Україні перебуває на переломному етапі цифровізації. Перед педагогами закладів освіти постало завдання швидкого опанування роботи з новими застосунками та сервісами, впровадження їх в освітній процес та планування роботи з ними в майбутньому. Ставлення до цифрових технологій змінилося. Об'єктивно оцінивши свої навички та розуміючи необхідність їх вдосконалення, педагоги докладають значних зусиль для урізноманітнення навчально-виховного процесу в дистанційній формі. Для освітян створено численні цифрові платформи «Всеукраїнська школа онлайн», «На урок», «Всеосвіта»; академію цифрового розвитку; інтерактивні та електронні підручники, навчальну платформу MozaVeb і MozaBook; систему державних безкоштовних електронних щоденників та журналів АІКОМ тощо. Для кращої комунікації з учасниками освітнього процесу створено безліч цифрових інструментів, що дозволяє зробити навчання доступним і змістовним, технологічно насиченим та емоційно забарвленим.

Зосередимо увагу на деяких з них.

Для онлайн спілкування з учнями та їх батьками використовуються різноманітні освітні платформи та платформи для вебінарів: Zoom, Google Meet, Google classroom, Office 365, Messenger, Viber, Skype, Instagram, Telegram тощо.

Проведення онлайн уроків та виховних заходів на платформі Google Meet здійснюється обмежений час і, лише створивши акаунт Google у гаджетах, навіть з досить невеликою оперативною пам'яттю, можливе легке приєднання до відеозустрічі за допомогою посилання.

Основною метою будь-якої фор-

ми навчання, зокрема дистанційної – є зворотний зв'язок зі здобувачами освіти. Проведення уроків у синхронному режимі, під час яких учні мають змогу виконувати усі інтерактивні вправи та завдання в режимі онлайн, є пріоритетним. Вирішуються основні задачі освітнього процесу: подання нового матеріалу, організація активної діяльності учнів, проведення контролю, розміщення навчального матеріалу.

Для створення й упорядкування завдань є зручний безкоштовний сервіс – додаток Google клас. Він дає можливість моніторити якість та результативність здійснення освітнього процесу; має достатньо можливостей для використання цифрових інструментів, що описано нижче.

Інструменти для створення власного блогу, сайту, каналу:

Google сайт. Користувачі сайту можуть працювати разом, додавати інформацію з інших додатків Google, наприклад Документи Google, Календар Google, YouTube, Picasa та з інших джерел.

Blogger. Будь-який користувач може завести свій блог, не вдаючись до програмування і не турбуючись про встановлення та налаштування програмного забезпечення. Сервіс прив'язаний до облікового запису в Google, тобто для реєстрації потрібно мати зареєстрований email на gmail.com.

Канал YouTube. Відеохостинг для розміщення відеоматеріалів, можливість ведення прямих трансляцій. Користувачі можуть додавати, продивлятися і коментувати відеозаписи. Можна додавати субтитри та робити відеопрімітки. Це робить його незамінним у навчанні.

Інструменти для створення навчальних матеріалів:

Онлайн-конструктори:

– **Ourboox** – безкоштовна плат-

форма для створення електронних книг з ілюстраціями, інтерактивних підручників.

– **Quizlet, Learning apps, Kahoot** – безкоштовні сервіси для створення різноманітних навчальних вікторин, тестів та ігор.

– **Canva, Venngage, Thinglink** – онлайн-вінструменти для створення дизайнів і публікації матеріалів: навчальної інфографіки, інтерактивних плакатів.

Сервіси для створення презентацій:

– **Документи Google** – найпопулярніша альтернатива PowerPoint, Prezi, Haiku Deck, Apple Keynote, SlideRocket – для створення яскравих динамічних презентацій та ін.

Генератори ребусів, головоломок, пазлів:

- Ребуси №1
- Jigsawplanet
- Puzzle.org

QR-коди – дозволяють залучити учнів до навчання, організовувати ігрову та дослідницьку діяльність учнів, організовувати QR-квести.

Віртуальні дошки:

- **Lino It** – для роботи з нотатками-стікерами, розміщення зображень, відео, текстових файлів;
- **Padlet** – для наповнення даними, з можливістю спільного доступу користувачів, експорту в різні формати, розміщення в соціальних мережах, додавання графічних (відео або презентації) файлів, посилань на веб-сторінки, нотаток, знімків з веб-камери;

– **Tes** – для створення й наповнення контентом дошки з можливістю спільного редагування, створення стіни з мультимедійним контентом (відео, текст, фото, графіка); надання можливості поширення роботи на сторінках сайтів, блогів, у соціальних мережах Facebook та Twitter; збереження на комп'ютері у форматі графічного файла або PDF-документа; довантаження мультимедійних елементів зі свого комп'ютера або з відомих інтернет-сервісів;

– **Popplet** – для створення образів, схем, блоків інформації.

Інструмент для створення та

редагування відео:

Відеоредактор Movavi Video Editor Plus. Програмне забезпечення з інструментами для монтажу: нарізка, кадрування, масштабування, додавання фільтрів, переходів, титрів; містить бібліотеку медіа-файлів та фонової музику.

Інструменти для створення хмари слів і гіфок:

Cervic WordArt – колекція стилів тексту, які можна додавати до публікацій, щоб створити для тексту декоративні ефекти.

Cervic Giphy – онлайн-база даних і пошукова система, яка дозволяє користувачам шукати і ділитися анімованими GIF-файлами.

Інструменти для опитування й тестування:

Форми Google. Серед переваг слід відмітити миттєву обробку результатів та представлення їх у вигляді діаграм, імпортування результатів опитування чи тестування в редактор електронних таблиць, можливість додавання відео та зображень, організації розгалуження та призначення певної кількості балів за правильну відповідь, можливість редагування та заповнення на мобільному пристрої, а також вбудовування у власні сайти чи блоги та швидка публікація в соціальних мережах.

Master-test. Безкоштовний інтернет сервіс, що дозволяє створювати тести, проходити їх як онлайн так і офлайн, попередньо завантаживши.

Online Test Pad. Це універсальний конструктор у режимі онлайн, який дозволить легко та швидко

ко створити будь який тест різної складності на різні теми: тестування знань учнів і студентів, психологічне тестування, проведення опитувань та інше.

Інтерактивні вправи на визначення елементів системи, відповідність, спільне редагування – завдання мають функції спільного доступу: перегляду, редагування.

Інструменти для скорочення гіперпосилань:

Найбільш популярним в світі інструментом для скорочення посилань є сервіс <https://bitly.com/> і альтернативи: <http://fb.pp.ua/>, Ow.ly, <https://tinyurl.com/>.

Інструменти для створення скрайбінгу:

GoAnimate – дозволяє перетворити презентацію на мультиплікаційний фільм.

PowToon – вся анімація створюється від слайда до слайда.

Moovly – один із найпростіших інструментів для створення анімованих презентацій, багато елементів промальовується за допомогою ручки.

Підсумовуючи, зазначимо, що активне використання ІКТ в усіх сферах людської діяльності зумовлює виділення ІТ-компетентності як окремого складника професійної компетентності педагога.

Наталія ШАТСЬКИХ,
викладач
ДПТНЗ «Шосткинське вище
професійне училище»,
м. Шостка, Сумська область

«Треба вірити у себе, у свої сили!»

Про Клуб дітей та молоді з особливими освітніми потребами «Ми разом» Сєверодонецького міського Центру дитячої та юнацької творчості читачі вже знають з попередніх публікацій нашого видання. Нагадаємо, що колектив «Ми разом» внесено у глобальний танцювальний каталог Міжнародної танцювальної ради CID, що є партнером ЮНЕСКО та ООН з питань освіти, науки та культури. Цей колектив перший і єдиний в місті та області, хто зазначений у цьому каталозі.

Інтерв'ю з керівником клубу Аліною Тимошенко представить діяльність клубу «із середини» і, сподіваємося, допоможе колективу знайти нових друзів і партнерів.

— Шановна пані Аліно! Передусім хочу привітати Вас особисто і колектив клубу з вагомою перемогою у Міжнародному професійному конкурсі талантів London Stars, що відбувся наприкінці року. Цьогоріч ви отримали таку кількість перемог – чи не збилися з рахунку?

— Дякую за вітання! Для нас насправді дуже важливим є кожне наше досягнення і визнання нашої творчості. Адже більшість змагань, у яких ми беремо участь, не інклюзивні, і ми намагаємося завжди здивувати журі своїм виступом та ідеєю номера. Ми доклали дуже багато зусиль, щоб отримати таку заповітну для всіх виконавців оцінку журі, як гран-прі, хоча це було для нас повною несподіванкою, і я навіть перепитувала в організаторів, чи це не помилка.

— Як Ви гадаєте, що вирізняє Ваш колектив переможців серед інших? Що саме робить колектив зірковим?

— Просто ми дуже хочемо бути включеними до культурного життя суспільства. Учасники нашого клубу багато й старанно займаються та репетирують. А їм усе дається набагато складніше, ніж звичайним людям – тіло не завжди слухається, різна загальна моторика через особливості фізичного розвитку, складнощі з почуттям ритму... Якби чотири роки тому, коли ми тільки починали, хтось мені сказав, що даватимемо інтерв'ю, нас називатимуть зоряним колективом!.. У нас займаються «звичайні» діти із ментальними порушеннями, синдромом Дауна, ДЦП. Але бажання творити, робити те, що раніше ніколи не робили, допомагає справлятися з усіма труднощами.

— Ваша діяльність створює певне соціально-реабілітаційне середовище, спеціальний інформаційно-освітній простір. Як давно Ви її здійснюєте? Як розумієте, що потрібно для зростання кожного?

— Почалося все чотири роки тому. У мене росте донька із синдромом Дауна. До 19 років вона відвідувала дитячий реабілітаційний центр у нашому місті. А коли через обмеження за віком вона не змогла більше відвідувати центр реабілітації, то я почала шукати, де в нашому місті є можливості спілкування та подальшого розвитку людей з інвалідністю віком від 19 років. Виявилось, що ніде. Пошуки привели до громадської молодіжної організації людей з інвалідністю «Ти не один». Якось на сімейне свято вирішили організувати концерт для батьків та поставити два танці. І так вийшло, що крім мене не було кому займатися

постановкою танців. 12 «дітей» з різними діагнозами, у всіх ментальні порушення та чотири хлопці ще й з ДЦП. Не особливо вірячи, що з цієї витівки щось вийде, але бачачи їхнє величезне бажання і радість від спільних зустрічей, готовність нескінченно розучувати та повторювати рухи, які їм даються важко, вирішила, що треба спробувати.

Свого приміщення в організації не було, і нам надала на час репетицій свій кабінет-приймальню одна політична партія. Місця було небагато, але ми якось розмістилися. Репетували два танці – «Циганський» та жартівливий «Бабусі на танцях». Центр дитячої та юнацької творчості допоміг нам із костюмами. Приміщення для свята нам надало одне кафе.

І ось настав заповітний день нашого виступу. Ні я, ні батьки – ніхто не очікував, що у вихованців так добре все вийде під час виступу! Це було відкриттям: якщо з вихованцями постійно займатися танцями, незалежно від їхнього діагнозу, вони можуть розвиватися в цьому напрямі й досягати певних успіхів. Так виникла ідея створення Театрального клубу для дітей та молоді з ментальними порушеннями. Ми дуже вдячні керівництву Сєверодонецького міського Центру дитячої та юнацької творчості за те, що підтримали нас у нашому починанні та створили базу Театрального клубу «Ми разом» на території Центру.

— Хто Ви за освітою? Чи можете сказати, що навчання протягом життя – це про Вас?

— У мене немає спеціальної освіти ані хореографа, ані постановника, ані режисера. Закінчувала Слов'янський державний педагогічний університет, практичний психолог. На жаль, у нашій країні мало приділяють уваги саме соціально-культурній реабілітації людей з інвалідністю. Не навчають фахівців, які працювали б у цьому напрямі, немає центрів, де люди з інвалідністю без обмеження за віком могли б вчитися та розкриватися через театральне, танцювальне чи вокальне мистецтво. Тому навчаюсь одночасно з нашими членами клубу. По можливості беру участь у майстер-класах та семінарах з театральної майстерності та хореографії. Шукаю нові техніки та прийоми в арт-терапії. Отже, «навчання протягом життя» – це про мене.

— Як Вам вдалося об'єднати підопічних, до кожного з яких потрібний особливий підхід?

— Усі наші учасники мають проблеми з чікістю вимови та інтонацією, тому ми вибрали для своєї творчої реалізації театр танцю, де можливо розповідати різні історії за допомогою рухів та музики.

Також ми знайшли свій стиль у танцях. Наші танці – це такі міні-вистави, де за 2-3 хвилини ми можемо розповісти історію. Через відмінності та можливості загальної моторики тіла не всі наші учасники можуть виконувати ті чи інші танцювальні рухи. З огляду на ці особливості хтось із наших учасників бере участь лише у музично-театральних мініатюрах, де не обов'язково робити складніші танцювальні рухи.

— Наскільки творчість гуртка є колективною?

— Говорити про колективну творчість поки що зарано. Через особливості ментального розвитку наші вихованці мають складнощі з уявою. На цьому етапі їм необхідно чітко ставити завдання і детально його пояснювати. Сподіваємося, що освоєння спонтанного танцю допоможе зняти тілесні блоки, невпевненість, тривожність, пригнічені емоції та інші проблеми, вивільнити їх творчу енергію.

— Займатися розвитком гуртківців, здійснювати різноманітну організаційну діяльність, готувати номери для виступів клубу – як у Вас на все вистачає часу і сил?

— У робочий час – тренування та репетиції. А потрібно ще музику підібрати, змонтувати її, продумати рухи, підібрати реквізит, костюми, зшити їх, якщо виникає потреба. Знайти конкурси та фестивалі, заповнити заявки. Звичайно це все займає багато вільного часу, і я втомлююся... Але коли я бачу результат спільних зусиль, щасливі обличчя, радість, що нині вони зробили те, про що вчора навіть і не мріяли – це надає мені сили та надихає на подальші звернення!

— Розкажіть, будь ласка, про плани колективу, якщо це не секрет.

— Наразі складно говорити про планування. Вже другий рік плануємо провести Танцювальний батл між нашим колективом та вихованцями Кременської обласної спеціальної школи. Сподіваємось, що цього року в нас вийде. Хочеться, щоб вони стали традиційними. Сподіваємось, що цього року з'їздимо на конкурси і фестивалі та виступимо на сцені.

Із творчих планів є ідея створення нової стилізованої танцювальної трилогії «Слов'яни». Це буде три короткі історії, в яких ми спробуємо уявити, як жили, про що мріяли, у що вірили наші пращури.

У січні-лютому плануємо записати на відео першу історію і якщо встигнемо до літа, то і другу. І сподіваюся, що навесні розпочнемо роботу над новою музично-театральною мініатюрою «Картини з виставки».

А взагалі ми легкі на підйом і відкриті для всього нового і в нас іноді відбуваються події, які ми не планували, але в яких із задоволенням беремо участь.

— Неймовірно! Що б Ви хотіли побажати своїм підопічним у новому, 2022 році?

— Звісно ж здоров'я! Для наших учасників це є першоосновою всієї діяльності. За чотири роки всі пройшли шлях, про який ніхто навіть і гадки не мав. Треба вірити у себе, у свої сили! Адже ми створювали наш Театральний клуб насамперед для того, щоб у наших дітей була можливість зустрічатися, спілкуватися, вчитися чогось нового та розвиватися. А участь та перемога у різних конкурсах – це несподіваний та приємний бонус нашої творчої діяльності!

— Шановна пані Аліно! Ми зичимо нових досягнень Вам та Вашому колективу! Вам – невичерпної творчої наснаги!

— Так! Без цього дуже складно створювати щось, що буде цікаво не лише нам, а й іншим.

Лідія ТКАЧЕНКО,
«ОіС»

«Мистецтво, добро і творчість – об'єднують...»

В Ізмаїльській картинній галереї Обласного центру естетичного виховання (ОЦЕВ) 11 грудня стартував масштабний Міжнародний проект «Емілія», названий на згадку про Почесного громадянина Ізмаїля Емілію Євдокимову, яка пішла з життя навесні цього року.

Емілія Миколаївна залишила Ізмаїлу у спадок створену нею картинну галерею з найбагатшою колекцією з понад 6000 експонатів, а також Ізмаїльську студію телебачення та Обласний центр естетичного виховання. Новий проект ОЦЕВ – міжнародна художня виставка, увічнить пам'ять про керівника, мистецтвознавця і його творця. Ініціатором проекту є директор ОЦЕВ Ірина Федорова – дочка і вірний соратник та продовжувач справи життя Емілії Євдокимової.

— Міжнародна виставка «Емілія»

стане виставкою-конкурсом для молодих художників (Емілія Миколаївна дбайливо підтримувала молоді таланти), – презентувала проект Ірина Федорова. – Є ще одна ідея – заснувати премію імені Емілії Миколаївни. Проект активно підтримали Департамент культури Одеської ОДА, Одеське та Ізмаїльське відділення Національної спілки художників України, а також засновник галереї «Єлисаветград», відомий колекціонер та громадський діяч Микола Цуканов. Те, що до проекту долучилися художники, творці, галеристи з різних країн світу, свідчить: мистецтво, добро і творчість – об'єднують, і саме завдяки цьому народився новий проект «Емілія».

Проект стане щорічним та передбачає різні форми спілкування: майстер-класи, виставки, курси, презентації.

На першій виставці було пред-

ставлено 304 твори (скульптура, графіка, живопис, декоративно-ужиткове мистецтво), з них понад 70 передано в дар Ізмаїльській картинній галереї.

Учасники виставки – 160 художників з Києва, Одеси, Ізмаїлу, Харкова, Запоріжжя, Чернівців, Чернігова та інших міст України, а також ближнього та далекого зарубіжжя, у тому числі з Молдови,

Литви, Болгарії, Великобританії, Канади, Росії та США.

Є серед них і українські художники-початківці, і корифеї, як от президент Національної академії мистецтв України Андрій Чебикін та 15 заслужених художників України.

Особливе місце в експозиції займають колоритні роботи художників українського Придніпров'я –

заслужених художників України Івана Шишмана й Олександра Кари, членів НСХ України Івана Коцюпляка, Михайла Пейкова, Володимира Дудника, Лариси Чакіри, Олени Сичової, Олександра Осадчого й ін.

На виставці представлено найкращі зразки сучасного живопису, що зачаровують глядача бездоганністю смаку, досконалістю професійної майстерності та оригінальністю творчого мислення.

Доповнюють виставку та приваблюють пластичною виразністю та довершеністю виконання скульптурні твори, серед яких – «Діана» невідомого автора (Західна Європа, XIX ст. Бронза). Ця скульптура стала символом виставки.

В офіційному відкритті взяли участь представники місцевої та обласної влади, церкви, громадськості.

Ірина КОРОЛЬКОВА,
журналіст,
м. Ізмаїль, Одеська обл.

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО,
доктор історичних наук,
академік НАПН України,
почесний академік НАМ України,
лауреат Національної премії України
імені Тараса Шевченка

«ЗЛОЧИННЕ СВЯТКУВАННЯ»

Ці два по-різному гарячі слова сорокарічний Агатангел Юхимович вивів-поеднав на початку аркуша двадцять шостого лютого 1911 року й одразу ж уточнив: «Спомини про Шевченкові роковини в Москві 1890 і 1891 р.»¹.

Вважаю необхідним окремо і спеціально привернути увагу до цих унікальних і дивовижних споминів великого українця, опублікованих ним у 1919 році², але нині практично невідомих читацькому загалу і мало використаних дослідниками³. Зараз їх підготував до друку невтомний Сергій Гальченко. Звісно, в рамках цієї статті немає можливості ширше розкрити тему Шевченкової присутності в житті та творчості Кримського, тому нагадаю про цікаві публікації Олега Бабишкіна, Михайла Веркальця, Казимира Гурницького, Юлії Дядищевої-Росовецької, Марії Моклиці, Соломії Павличко, Володимира Хоменка та ін. Особливо важливу роботу виконує Інститут східнознавства ім. А. Кримського НАН України. У 2006 зокрема, видано книгу «Агатангел Кримський. Нариси життя і творчості», в якій вміщено важливі статті Омеляна Пріцака, Лесі Матвеевої, Тетяни Маленької, Еллі Циганкової та ін., а десять років по тому – фундаментальний біографічний показник праць ученого і письменника та бібліографію про нього⁴, до яких і відсилаю охочих глибше зануритися в проблему. Напрацьований наратив, на мою думку, дозволяє взятися за створення наукової академічної біографії Агатангела Кримського.

Отже, 26 лютого 1911 року професор кафебри арабської словесності й історії мусульман Лазаревського інституту східних мов у Москві, який він закінчив у 1892 році⁵, зафіксував таке:

Обгортають мене спомини з моїх молодих літ, ще як був я новеньким студентом у Москві і вперше попав на Тарасові роковини. Це було 1890-го року. Ще ж пригадується мені й 1891-й рік, другий рік мого студентського життя.

То був час, може, найгірших заборон на все українське. То був час, коли людина вважалася за великого політичного злочинця єдино через те, що вдавалася до другої інтелігентної людини своєю рідною українською мовою. – «Коли хахол мужик – ну, той іще нехай собі балакає по-хахляцьки, бо, звісно, в мужика й мова мужицька», – міркували жандармські полковники в Росії. – «А от, знов, коли студент та до студента го-

Цього року в Україні відзначено 150 років із часу народження Кримського Агатангела Юхимовича (1871–1942) – видатного українського вченого-сходознавця, мовознавця, поліглота, історика і письменника. У січні 2022-го – 80 років, як Агатангел Юхимович, який ідентифікував себе кримським татариним, став жертвою сталінського терору і, звинувачений в українському націоналізмі, помер у лазаретній камері Кустанайської в'язниці (Казахстан). Реабілітований у 1957 році.

Володимир Мельниченко вперше звертається до витоків величезної духовної діяльності Агатангела Кримського, тісно пов'язаних з творчістю Кобзаря.

ворить тією ж таки мужичою мовою, то це вже річ непевна! Тут і соціалізму сподівайся, тут і сепаратизм тобі, тут і революція, і державна зрада!..»

Через те й кобзаря-Шевченка шанувати – було тоді політичним злочином. А тимчасом день 26 лютого встиг уже зробитися нашим архидванадесятим національним всеукраїнським святом: «Тарасові роковини». Скрізь, де тільки жива була вкраїнська мова, збиралися в той день українці в гуртки, щоб «на роковинах» пом'янути свого пророка «незлим, тихим словом». І скрізь повно було в той день арештів.

«МЕНИ НІКОЛИ НЕ ДОВОДИЛОСЯ СПРАВЛЯТИ ШЕВЧЕНКОВІ РОКОВИНИ»

Як відомо, Агатангел Кримський, який народився у Володимирі-Волинському, з п'яти років навчався в училищі в Звенигородці, а у 1881–1884 роках у прогімназії в Острозі та 2-й Київській гімназії, з 1885 року – в Колегії Павла Галагана. У 1889 році переїхав до Москви, де поступив до Лазаревського інституту східних мов. Ще не встиг дев'ятнадцятирічний Агатангел виявити себе, аж тут 24 лютого 1890 року одержав листа із запрошенням «на роковини Шевченка в Петровсько-Розумовську Академію, в студентський гуртожиток» від абсолютно незнайомого студента цієї академії Любинецького, який направляв його заради конспірації до якогось Тушкана...

Агатангел Юхимович був здивований, адже вчився в Москві ледве півроку й ні з ким за межами інституту ще не познайомився:

«Тільки ходю на лекції, до Лазаревського Інституту східних мов, слухати восточну премудрість; а як верну з лекцій додому, до своєї тісненької студентської кімнатки, то безвиїдно аж до пізньої ночі довбаю арабщину або турецьчину».

У своїх споминах Агатангел Кримський зазначає, що він мешкав у Варсонофіївському провулку, й ця важлива подробиця дозволяє мені уявити студента в історичних реаліях того часу, адже наприкінці XIX століття короткий (трохи більше 300 метрів) провулок забудовувався доходними будинками, чимало з яких збереглися до нашого часу. Провулок простягається від вулиці Рождественка до вулиці Велика Луб'янка. Звідти до Вірменського провулку, де знаходився Лазаревський інститут східних мов, приблизно півтора кілометра, й Агатангел добирався пішки на навчання за 15-20 хвилин.

Найближче до Варсонофіївського провулку Тарас Шевченко знаходився 18 березня 1858 року, коли з Михайлом Щепкіним заїхали в книгарню його сина Миколи Щепкіна на Великій Луб'янці. Того ж дня, вони відвідали Михайла й Марію Максимовичів, які жили в Дев'ятинському провулку, недалеко від Лазаревського інституту східних мов. А 20 березня, після невдалого візиту на вулицю Маросейка до свого знайомого купця, мільйонера Олек-

сандра Сапожникова, Тарас Григорович пройшов на вулицю М'ясницьку до художника Аполлона Мокрицького через Вірменський провулок, тобто повз будинок Вірменської гімназії, перетвореної 1848 року на Лазаревський інститут східних мов. У Кримського за довгий час його проживання в Москві було багато й інших віртуальних перетинань з Шевченковими московськими маршрутами...

А тоді, 26 лютого 1890 року, студент Лазаревського інституту східних мов Агатангел Кримський, не задумуючись, поїхав на нелегальне зібрання до студентів Петровсько-Розумовської академії⁶ і пояснив це прозаїчно: «До того часу мені ще ніколи не доводилося справляти Шевченкові роковини. Звичайно, я ще в Києві, як був учився у Колегії Павла Галагана, добре був знав, що українські гуртки збираються щороку на таке святкування; але... я жив в інтернаті і звідти мене нікуди не випускали. Іншими словами, юнацька душа вже давно була запалена Шевченковим словом і вимагала духовної дії.

«МЕНИ ЗДАВАЛОСЯ, ЩО ЙОГО МОВА ПЛИВЕ ПРОСТО З МОГО СЕРЦЯ»

За словами Кримського, в приміщенні, де збиралися вшановувати Шевченкові роковини, «нагуртувалося народу, всього разом, мабуть чи не понад двадцять п'ятеро осіб». Він зацікавлено приглядався й причувався до товариства, втім, українства на початку не спостеріг – усі балакали російською мовою, хіба вряди-годи чулося слівце по-нашому. Його вухо підхопило навіть

– Чи нормальна річ українофільство?

– Нормальна, бо українофільство є немичий логічний висновок з народоловства; бо українофіл, який не був би народоловцем, був би смішний або й неможливий...

Агатангел Юхимович занотував:

«Ще він говорив чимало в тому самому дусі, і мені здавалося, що його мова пливе просто з мого серця.

Далі настало мовчання. Нові промовці не виступали. І от зо мною сталася несподіванка. Я в своєму житті, з молодечих літ та й аж до старості, завжди відчував якусь аж фізично-болючу нехоть проти того, щоб виступати привселюдно, серед незнайомих людей. Навіть як я професором зробивсь, то я ніколи жадної публічної лекції не був прочитав, і мене почути можна тільки в аудиторії, серед своїх, близьких мені слухачів. А тут, от на цих студентських Шевченкових роковинах, щось мене наче підшпорнуло, і я відважно, самому собі на несподіванку, голосно гукнув, українською мовою: «Прохаю слова!»... Всі вшухли».

«Я ГОЛОСНО ГУКНУВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ: «ПРОХАЮ СЛОВА!»...»

– І дивно, і сумно! – так почав Агатангел. – Чули ми тут багато про українство, про українську мову, про її добру придатність для літератури й для громадського життя, про те, що вкраїнська інтелігенція повинна мати спільну мову з своїм простим людом. Говорилося все тєє з великим патріотизмом, та... не своєю, а чужою, московською мовою!.. Як це не сумно, але інакше й не могло бути, бо що ж робити, коли

Агатангел Кримський: «Батьку Тарасе!

таку фразу: «Что, и ви тоже заразильсь хохломанством?» Подумав, що так говорити міг, очевидно, тільки не вкраїнець...

Почали читати реферати: «Я пильно слухав – і одразу зрозумів, що з національного погляду я вже безмірно свідоміший, ніж усі, які тут були «референти». Ставлю «референти» в лапках, бо в їх, правду кажучи, й не було своїх рефератів: те, що їми читалося, були попросту давні статті з петербурзької «Основи» 1861 року, або з «Вестника Европы» 1880-их років... та таке інше...»

Стрепенувся Кримський аж тоді, коли один із студентів, з дуже розумним, любим обличчям, зачав російською мовою говорити вже не з книжки, а від себе, про відносини України до Росії.

– Чи справді Росія сміє вважати себе джерелом просвіти й прогресу для України, приміром в особі Петра I та Катерини II, чи ні?

– Ні не сміє, бо Україна була більше цивілізована, ніж Московщина, вона сама давала Московщині світло науки... а Петро I та Катерина II до того й селян наших зазнапали...

– Чи маємо ми право ненавидіти Росію, як державу?

– Маємо, бо її правительство, кінець кінцем, звело наш колись добре грамотний й заможний народ на теперішню безграмотну й убогу масу...

ніхто з нас добре не знає своєї рідної мови, і мусить іще її вчитись? Правда, не зовсім легко – знати вкраїнську мову, бо нас виховують по-російськи, не дозволяють друкувати нашою мовою нічого наукового, звідки ми хоч би побіч школи могли б засвоювати українську мову вищого порядку; та навіть і белетристичні писання видавати не дають вільно! Тільки ж хто винен цьому? Чи не ми самі, може?

Авжеж ми сами! Бо коли б ми – інтелігенти більше дбали про вкраїнську мову в своїх гуртках, та коли б не говорили між собою без потреби по-московському, то й чужі люди всі більше б були шанували нашу мову, і цензура не важила б такі утиски нам робити, яких вона не робить жадній іншій народності в Росії. Коли ми – інтелігенти поміж собою не по-українськи, а по-московськи балакаємо, то й своєму простому людові ми поганий приклад подаємо, бо через те селянин частенько тратить шану для своєї, мовляв, «мужицької» мови та й уже сам пнється до обрусіння. Невже ж ми хочемо, щоб справдилися сумні Кулішеві пророкування:

*Не по селлах походжаю,
А по кладовицах, –
Спочиває наша мова
В німих гробовищах...*

¹ Оскільки роковини народження і смерті Тараса Шевченка знаходяться поряд, вони відзначалися як святковими заходами, так і панахидами.

² Кримський А. Белетристичні писання А. Кримського. Повістки та ескізи з українського життя. Київ: Друкарня Українського Наукового Товариства, 1919. С. 253–270.

Зауважу, що ще у 1890 році в галицькому часописі «Правда» (т. 2, вип. 6) за підписом «Х» було вміщено публікацію «З Москви 28 лютого ст. ст. 1890 (Тарасові роковини)».

³ Навіть у спеціальній сучасній науковій публікації про Кримського зустрів я не пряме посилення на його твір «Злочинне святкування», а опосередковане – через працю Казимира Гурницького, що побачила світ у Москві ще у 1980 році.

⁴ А. Ю. Кримський. Бібліографічний показник / ред. кол.: Ю. М. Кочубей (голова), О. В. Богомолов, О. Б. Бубенок та ін.; упоряд.: О. Д. Василюк, Ю. М. Кочубей. Київ, 2016. 276 с.

⁵ Твердження, в тому числі в одній із енциклопедій, що Кримський закінчив Лазаревський інститут у 1896 році, не відповідає дійсності. Насправді, того року він став випускником історико-філологічного факультету Московського університету.

⁶ Петровська землеробська і лісова академія існувала з 1865 року. Якраз незадовго до поїздки туди Агатангела Юхимовича лісове відділення було ліквідоване й назву змінено – Петровська сільськогосподарська академія, а Кримський називав її Агрономічною академією. До речі, вже на початку 1894 року навчальний заклад було закрито із-за революційних настроїв студентства. За словами самого Кримського, «зчинився незабаром заколот у Петровсько-Розумовській Академії серед студентів на політичній ґрунті...». Коли того ж року взамін було засновано Московський сільськогосподарський інститут, то колишніх професорів і студентів академії в нього не допустили. Так що не випадково шанувальники Шевченка збиралися саме тут.

Ні, ні! сподіваймося, що цього не буде!..

Поки Кримський спинився, бо сильно хвилюється, зауважу, що, на жаль, не маю змоги докладно розкривати цю тему. Відзначу лише, що в наведеному пасажі з імпровізованої емоційної промови Кримського, який «покрові» не був українцем (мати – з польсько-литовського роду, батько – з татарського), закладено ключові підвалини його подальшого ставлення до української мови, як істинно рідної йому. Не випадково через тридцять років Агатангел Кримський став директором Інституту української наукової мови Всеукраїнської академії наук, уклав «Найголовніші правила українського правопису».

Втім, повертаємося до виступу Агатангела Юхимовича:

– І хіба, кінець кінцем, заговорити поміж собою по-українськи – це вже справді щось для інтелігентів страшенно тяжке? – питав він далі. – Вже ж деяку українську основу кожен з нас має, треба тільки поширювати й поглиблювати її. На те єсть книжки наших давніх письменників, яких досі ще не зважилося заборонити навіть наша цензура; читаймо ті книжки!

– Відома річ, що інтелігентному українцеві, який од української мови в сім'ї одбився і через те швидко розмовляти по-українськи не може, не важко буває хоч писати по-українськи, бо тоді він має час трошки обдумувати кожну фразу... – Ну, то добре! Пишім усі свої записки своєю мовою, а не чужою!.. А найважніш – не стидаймося перейти між собою одразу з розмови московської на українську. Нема чого соромитися тієї мішанини, що нею, з першого разу, ми може й забалакаємо, бо жива практика швиденько нас навчить до пуття. Розмовляючи по-своєму один з одним, чуючи українщину один од одного, ми тим самим і вчитимеся один од одного: ступінь за ступенем, кожен говоритиме найчистішою наською мовою...

– Сьогодні ми чули заповіт од Тараса, щоб ми його в сім'ї вольній-новій не забули пом'янути «незлим, тихим словом»... – дак не чужим же словом, а своїм рідним, українським!! Щоб колись настала завішана

спираючись на позицію Кирило-Мефодіївського братства, члени якого мріяли про слов'янську федерацію, вважав необхідним прийняти в Росії конституцію, що передбачить федеративний устрій, «бо й з економічного, і етнографічного, і з культурно-історичного погляду Україна і Росія – це дві різні одрубані групи...»

Кримський зауважив, що Яневського сприйняли як утопіста, мрійника: «Важко тоді було пригнобленому й малосвідомому українцеві не вірити в колосальну, непохитну могутність Росії... Думалося: вже такими міцними пазурами зчеплено Україну з Росією, що й балачки не може бути навіть про федеративне одірвання од неї: – дай Боже, мовляв, щоб хоч мову українську не забороняли!.. Вірилося... що не тільки українців, ба й усі інші народи навк'їднано з росіянами в тій тюрмі; тим-то самісінькі утопісти зугарні мріяти ніби Росія могла б розпастися, розвалитися, і кожен народ смів би практично гадати про свої особливі формивласті: самостійність, федерацію і таке інше... Щодо мене, то моя

Ти чуй присягання: ми українські діти»

Шевченком вільна нова сім'я, де не буде пана з «панською» мовою й мужика з «мужицькою» мовою, ми повинні почати з того, що вивчимо «слово» нашого мужика і самі од нього «словом» не одрізнятимеся!..

Можемо зробити висновок, що саме тоді – 26 лютого 1890 року – безмірно талановитий юнак Агатангел Кримський нарешті вивговорив те, що давно затаїлося в його душі – перша ознака національності є мова, й саме нею він із того часу заклопотався...

«НЕНЬКО ВКРАЇНО! ПРИЙМИ ПОЧАТОК МОЄЇ ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ!»

Свою «зімпровізовану патріотичну промову» та й усе, що «бачилося й чулося сьогодні», тобто 26 лютого 1890 року, Кримський, «не вважаючи на пізню годину... докладно позаписував» у щоденник одразу як повернувся додому у Варсонофіївський провулок. Але найголовніше, що й більш як через двадцять років московський професор вважав за необхідне повернутися до пам'ятного дня й розповісти про нього у форматі споминів широкому загалу людей, в першу чергу, землякам-українцям в Україні і не в Україні. Він опублікував дорожочинні спомини у 1919 році, коли вже став одним із засновників Української академії наук.

Ішлося, власне, не лише про його участь у студентському зібранні, Кримський уважно занотував інші розумні виступи, зокрема, і той, що пролунав уже після нього – студента Яневського, який, за словами Кримського, «видко... має повагу, авторитетність серед свого товариства». Цей студент-петровець,

знайомість із Галичиною й її політикою не давала мені в промові Яневського додати чогось дуже далекого од реальних, навіть близьких спромог».

Агатангел Юхимович виснував: «Для мене було ясно, що ця остатня, справді патріотична промова (нагадаю: говорена по-російськи!) – найкраща з усього сказаного за цілу вечірку...»

Він був щирим, але я – також! Мені, безперечно, найдорожча промова самого Кримського, якій і присвячено цю публікацію. Найбільше вразило й схвилювало мене те, як Агатангел Юхимович закінчив запис у щоденнику вже 27 лютого 1890 року, бо ж він повідомив, що «приїхав я вже надпівніч додому». То були такі слова: **«Ненько Вкраїно! Прийми початок моєї громадської діяльності!»**

А потім, уже в ліжку, втомлений, емоційно виснажений, мучився критичним самоаналізом. Та послухаймо його самого:

«А тоді – критична рефлексія, яка мене ціле життя не кидала й не кида, насмішувато заговорила в душі: “Ет! Громадської діяльності!..А що ж ти там сьогодні доброго набалакав? Чи сказав хоч одне путне громадське слово!.. Похвалився перед людьми тільки своїм лінгвістичним хистом, показав, що вмієш швидко говорити українською мовою... Та от, за якісь два роки, будеш так само швидко балакати мовою арабською – то хіба станеш через те арабським громадським діячем?”...»

І сказавши собі, що з мене більше пуття буде для людей як од ученого, ніж як од політичного громадянина, я заснув...»

«Я МАЛО БРАВ АКТИВНОЇ, ЖВАВОЇ УЧАСТІ В ГУРТКУ, БО НЕ ЛЮБИВ ВИХОДИТИ З ХАТИ»

Наступного дня Кримський прочитав у газеті «Русские ведомости», що 26 лютого, в день роковин Шевченка, гурток московських українців відправив панахиду по поетові в церкві святих Бориса та Гліба біля Арбатських воріт. Порадів з того, що крім них інші українці також віддали шану Шевченкові в той день... Маю зазначити, що панахиди по Шевченкові, організовані московськими українцями, були започатковані невдовзі після його смерті – у 1861 році. Мені вдалося знайти в газеті «Московские ведомости» (№ 79 від 8 квітня 1861 року) коротеньку замітку про першу з них: «6 апреля, в сороковой день смерти Т. Гр. Шевченко, некоторые почитатели поэта собрались в церкви Успения (что в Газетном переулке), где выслушали с благоговением панахиду по покойному поэте». Ця панахида була організована великим українцем, професором Московського університету Осипом Бодянським, який давно жив у Газетному провулку, де у нього побував у березні 1858 року Тарас Шевченко.

Під час перевезення праху Кобзаря з Петербургу в Україну через Москву багатоварна панахида відбулася 28 квітня 1861 року в храмі Тихона Чудотворця на Арбатській площі. Наступного року, 26 лютого 1862-го, шанувальники поета зібралися на панахиду саме в цьому храмі, що стало традицією. Храм Бориса і Гліба, в якому відбулася згадана Кримським панахида у 1892 році, знаходився неподалік від церкви Тихона Амафунтського...

За словами Кримського, ті українці, що були перезнайомилися на Шевченкових роковинах у Петровсько-Розумовській академії, не тільки не роззнайомилися потім, а навпаки – потроху притягували й інших до гурту. Заснувалася маленька спільна бібліотечка, почали думати про вкладання українських «метеликів» для простого люду та навіть про підпільне друкування лекцій професора Володимира Антоновича з історії козацтва.

Утім, Агатангел Юхимович щиро зізнався:

«Каюся: я, через свою кабінетну вдачу та відлюдність, мало брав активної жвавої участі в гуртку, бо не любив виходити з хати. Окрім того мені здавалося, що краще буде, коли я щось до галицьких часописей писатиму, ніж обертаючись час на хідіння по гуртках. І я мало ходив».

Це вже вдруге Кримський наголошує в споминах на важливих, ментальних рисах своєї натури, вдачі (далі буде ще й третє подібне зізнання!), на що не зверталася належна увага. Ні, він не був кабінетним ученим у класичному розумінні, але й не був мітинговим оратором. Агатангел Кримський – геніальний трибун і організатор академічної науки, глибинно занурений у свої наукові та белетристичні «писання». Виконуючи безмірний огрому організаційної роботи, він не приховував, що робочий кабінет – найплідніше місце реалізації його незліченних талантів...

«ТАРАСОВЕ СВЯТО НА ЧУЖИНІ»

У споминах «Злочинне святкування» Агатангел Кримський згадував і про відзначення Шевченкових роковин 26 лютого 1891 року⁷. Шкодував, що не записав докладно про тє друге святкування в щоденнику й не міг його протокольно переказати, як попереднє, занотоване на свіжій пам'яті: «... Тільки ж... чого воно й зараз мені таке близьке? Чого й зараз горить моя душа, коли я його силуюся пригадати?..» Тож, я раніше не випадково писав про запалену з юності душу Агатангела Юхимовича...

В той день, у 1891-му, вони крадько-

ма, наче злодії, зібралися поблизу Петровсько-Розумовської Академії, на Виселках, де поліцейського догляду практично не було. В інтернаті, як ото торік, уже не зважилися згуртуватися, бо про їхнє торішнє святкування вже давно довідалася поліція і навіть учинила деякі прикромості начальству академії... В тісній хаті набилося чимало молодих людей. Знову вчиняли «політичне злочинство» – читали реферати про життя Шевченкове та про його величезну вагу для українського народу.

А він – тихий сумний студент-орієнталіст, навантажений усякими арабськими премудростями і «схильніший до сидіння в чотирьох тісних стінах серед книжок, ніж серед широкого людського кола, мовчки сидів та задумливо слухав». А в душі зростав біль і гостро захотілося додому, в Україну, до рідного краю... Агатангел почав, здавалося йому, непомітно, писати олівцем на папірчиків...

Та його вже знали й не могли не помітити! – А що там наш пііта творить? Ну бо, ну, прочитайте!.. – почулося за його спиною.

«Я, сполошений, засоромлений, прикрив був листочок з віршуванням своїм. Далі подумав, подумав – та й раптом стрепенувсь і голосно прочитав свою мазанину. Голос мій нервово тремтів, тільки ж був енергійний:

Тарасове свято на чужині

*В дальній Московщині, в краї чужому
Мріється рідная хата:
Свята найбільшого ми дочекались,
Нашого любого свята.*

*Русь-Україна сьогодні справляє
Пам'ять своєму пророку.
Ми із чужини так само возносим
Славу сердечну, глибоку.*

*Батьку Тарасе! Ти чуй присягання:
Ми, українські діти,
Матір і бідного меншого брата
Будем повіки любити.*

*Будем боротися, їх визволяти
З пазурів сина Едома!⁸
Каже надія: діждемся, напевне,
Вільного рідного дома.*

І, прочитавши ті вірші⁹, я затулив обличчя руками, щоб нікому не дивитися в вічі...»

Сьогодні можна зустріти слушну думку, що цей вірш був «художньо недосконалим», але й сам Агатангел Юхимович значно жорсткіше оцінив його. Втім, на мій погляд, стократ очевиднішою й важливішою є втілена в ньому кришталева чистота люблячого Шевченка двадцятирічного Кримського.

В описах ним двох Шевченкових роковинах яскраво проросли з юнацького ґрунту й були вперше несподівано голосно заявлені його громадянська позиція та щира клятва вірності Шевченковими ідеалам і неньці Україні. З усього викладеного видно, що спомини «Злочинне святкування» багато важили для вченого, й саме тому Агатангел Юхимович опублікував-подарував їх нащадкам. Передрук унікального твору через більш як сто років – важливий внесок у вшанування пам'яті великого українця, який рішенням Генеральної Асамблеї ЮНЕСКО ще понад півстоліття тому внесений до переліку видатних діячів світу.

Р. С. Дозволю собі висловити два побажання, що виходять за рамки цієї скромної статті. Перше – необхідно нарешті вдихнути життя в занедбано-мертвий меморіальний будинок Агатангела Кримського в Звенигородці. Друге – спорудити в Києві пам'ятник ученому, одному з засновників Української академії наук і впродовж десяти років її неодмінному секретареві, можливо, на території НАН України.

⁷ У книзі «На спомин 50-х роковин смерті Шевченка», що вийшла в Москві 1912 року, було вміщено публікацію Кримського «Тарасове свято в Москві 1891 р. (Лірична згадка)».

⁸ Едом (червоний) – син Ісаака та Ревеки, старший брат близнюка Якова, який продав йому своє первородство за сочевичну юшку, що мала червонястий колір.

⁹ Вірш «Тарасове свято на чужині» був опублікований за підписом А. Хванько в галицькому часописі «Правда» (1891, т. 2, вип. 4. С. 227–228). Затим, у 1912 році його було вміщено в книзі «Вінок Т. Шевченкові із віршів українських, галицьких, російських, білоруських і польських поетів», виданий в Одесі з таким виправленням першого рядка – «В далекий Кавказині, в краї чужому». Так було замінене небезпечну згадку про чужу «дальну Московщину».

Олександр УДОД,
*завідувач відділу української
історіографії Інституту історії
України НАН України,
доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України*

Безсумнівно, що визначальні причини сучасних проблем українського державотворення, національної стійкості та цивілізаційної суб'єктності криються в минулому України і вмінні її політичної еліти засвоювати уроки історії.

«Без суб'єктності незалежність стає лише формальністю, маскою, що прикриває залежність країни від сильних геополітичних гравців, – відзначають у своєму дослідженні С.І. Пирожков, Є.В. Божок і Н.В. Хамітов. – Цивілізаційну суб'єктність недостатньо досягти, її потрібно зберегти й розвинути в умовах різноманітних викликів та загроз».

При цьому потрібно чесно визнати, за оцінкою С.І. Пирожкова і Н.В. Хамітова, Україна перебуває на досить слабкому рівні розвитку суб'єктності – її політична еліта деконсолідована і не залучена до процесу усвідомлення, обговорення і втілення інноваційно-гуманістичного цивілізаційного проекту України, що його пропонує наукова та експертна спільнота. Значна кількість представників цієї еліти налаштована на авторитаризм нефеодално-олігархічного стибу і, відповідно до своїх економічних інтересів і світоглядних принципів, – або на об'єктність України у світі, або на її авторитарну суб'єктність.

Подіями своєї новітньої історії Україна довела, що її народ має волю і прагнення до цивілізаційної суб'єктності. Але така орієнтація наражає український народ на небезпеки і випробування. Їх подолання потребує не просто спонтанних «майданних» дій, а й глибокої трансформації світогляду відповідно до викликів і небезпек сучасності і здатності послідовно й оперативіно втілювати новий світогляд у життя.

Складність історичних викликів, що поставили перед Україною «тут і тепер», змушують з напруженим інтересом придивлятися до змісту, функцій, а головне – трансформацій колективної пам'яті українців. Можна констатувати тенденцію до остаточного подолання радянського (комуністичного) історичного наративу (деконструкція концепту Велика жовтнева соціалістична революція, відмова від теорії розвинутого соціалізму, сім'ї братніх народів у рамках неоросійської імперії – СРСР, кілька хвиль декомунізації топонімів, інформаційного простору та ін.). Водночас помітна інтенсифікація альтернативних пошуків, що характеризуються творенням «коротких» наративів, увічненням недавніх подій. Декомунізація соціокультурного буття супроводжується поживленням інтересу до культурної спадщини та історичного минулого спільноти як засобів консолідації суспільства. Лейтмотивом такої консолідації певний час була ідея «національного відродження» спільноти, яка сформувалась на початку ХХ століття і, власне, не утрималась на політичній арені

Від обдарованої особистості – до наукової еліти

Концепція національної стійкості, що передбачає здатність суспільства і держави ефективно протистояти загрозам будь-якого походження і характеру, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стає функціонування, швидко відновлюватися до бажаної рівноваги після кризових ситуацій, неодмінно екстраполюється на проблему цивілізаційної суб'єктності країни. Саме цивілізаційна суб'єктність країни у сучасних геополітичних умовах робить державу дійсно незалежною, визначає її місце у світовому порядку, гарантує її громадянам гідне життя.

Цивілізаційна суб'єктність, національна стійкість України передбачають, певна річ, налагодження і безперервну підтримку системи виявлення, навчання, введення в науковий та політичний простір молоді, з якої і сформується нова національна еліта.

не стільки через політичне безсилля, скільки через руйнівний вплив тоталітарної радянської системи.

В Україні, на думку філософа Н.Ю. Кривди, не відбулося «винайдення традицій» (за Е. Гобсбаумом). У процесі формування в українців колективної ідентичності одним із дієвих засобів подолання стереотипів і практик, які вважаються застарілими і не відповідають покладеній на них функції – консолідації суспільства, є «винайдення традицій», які відповідали б конкретному часу – початку ХХІ століття. Саме тому у процесі конструювання традиції передусім береться до уваги те, що є суголосним сучасності, актуалізується нею і відповідає поставленим політичним цілям, натомість «забувається» те, що перешкоджає їх досягненню.

Наразі в Україні назріла гостра потреба у «винайденні традицій», що не буде зведена до усього історичного досвіду спільноти, бо сума подій за час існування людства – не традиція, а скоріше генеалогія суспільства. Традиція – це не щось стихійне або органічне сформоване в ході історичного розвитку спільноти – навпаки: традиція – це завжди результат свідомого вибору, бо вона свідомо обирається і твориться відповідно до нинішніх потреб і прагнень певної історичної ситуації.

«Свідомі представники українства» (за фразеологією періоду національно-культурного відродження) – це і є в сучасному розумінні національна еліта. Класики політологічної науки В. Парето та Г. Моска одними з перших дали визначення терміну «еліта». Це люди, які отримали владу, це політично активні особистості, які орієнтовані на владу, організована меншість суспільства. Відомий іспанський соціолог Х. Ортега-і-Гассет вважав, що еліта – це люди, які користуються в суспільстві високим статусом та престижем, багатством, мають інтелектуальну та моральну перевагу над масою, несуть відповідальність. Ніколо Макіавеллі, у свою чергу, стверджував, що владу у суспільстві не може здійснювати ні окрема людина, ні всі люди одразу, через що і з'являється організована меншість, яка править саме тому, що вона організована, а всі основні конфлікти розгортаються між елітами: меншістю, яка утримує владу, і меншістю, яка йде до влади. Пізніше політологи назвали цей феномен «циркуляцією еліт». Успішний розвиток суспільства можливий лише завдяки своєчасному оновленню еліт.

Чи є в Україні еліта? Якщо брати в найзагальнішому сенсі, де еліту складають ті люди, які ухвалюють рішення державної ваги або впливають на прийняття цих рішень відповідно до свого політичного статусу, то так. Але українська еліта наразі підпадає лише під одне визначення – боротьба за владу. Але представник еліти або ж організованої меншості повинен мати три складники якості – моральну чистоту, високий інтелект, творчий потенціал.

Наразі в Україні, як і в усьому світі в цілому, триває криза еліт: старі правила вже не актуальні, звична нам освіта вже застаріла, більшість людей розгублені та зменшився середній клас – основний «донор» еліт. Але

ж зрозуміло, що від якості еліт залежить якість суспільства. В Україні фактично ще й досі немає загальнонаціональних лідерів, авторитетів та проривів через те, що в нашому суспільстві немає спільного загальнонаціонального бачення як свого минулого, так і майбутнього. Воно може з'явитися тільки тоді, коли з'являться нова якісна еліта, нові публічні інтелектуали, які не будуть обмежуватися націоналістичними рамками, а навпаки – зможуть максимально використати історичне та культурне різноманіття нашої країни. Важливими кроками на шляху формування нової еліти є налагодження системних дискусій на фундаментальні теми, а також формування простору довіри та співпраці між представниками культури, бізнесу, влади та інтелектуалами.

Національна стійкість, цивілізаційна суб'єктність України передбачають, безумовно, налагодження і безперервну підтримку системи виявлення, навчання, введення в науковий та політичний простір молоді, з якої і сформується нова національна еліта. Україні необхідно швидше звільнитися від стереотипів радянського (комуністичного) минулого, які переважали в тогочасній освіті і педагогічній системі: усі діти рівні, усім дати однакову освіту, формування особистості в колективі / через колектив і для колективного суспільства, нехтування індивідуальними особливостями.

Є значний досвід цілеспрямованої підготовки еліти. Найяскравіший приклад – діяльність Ітонського коледжу, приватної британської школи для хлопчиків. Коледж заснований у 1440 р. королем Генріхом VI. За свою понад 580-річну історію Ітонський коледж випустив 19 прем'єр-міністрів Великої Британії. І нинішній прем'єр – Борис Джонсон, і попередній – Девід Камерон, навчалися в Ітоні. З моменту заснування цього коледжу його завданням була підготовка студентів для Кембриджського університету. Тобто він був складовою ланкою системи підготовки політичної еліти для майбутнього управління державними справами Британської імперії. В архівах середини ХХІ ст. збереглися свідчення про спартанські умови для учнів Ітонського коледжу. Але жорсткі методи навчання і виховання себе виправдали. Коледж завжди був під особистим патронажем королівської сім'ї.

Незважаючи на неодмінну консервативність британської освітньої системи, Ітонський коледж і зараз виглядає як найперевішений заклад початку ХХІ ст.: факультети фізики, хімії та біології за кількістю і якістю експериментальних установок випереджують багато університетів світу. За результатами випускних екзаменів A-levels Ітонський коледж займає перші місця в британських рейтингових таблицях. Відбір при вступі в коледж достатньо суворий. Попри те, що до коледжу вступають у 13 років, перші вступні екзамени складають уже в 10–11 років. Відібрані діти повинні пройти «другий тур» уже в 13 років, який передбачає екзамен не тільки з математики та фізики, але й з історії, географії, французької мови, латини, релігії і тощо.

На території України теж були спроби створення елітних навчальних закладів. Але в умовах перебування українсько-

го соціуму у складі двох імперій (Російської та Австро-Угорської), сподіватися можна було тільки на приватну ініціативу. Протягом 1871–1920 рр. у Києві працювала добре відома колегія Павла Галагана. Півтора століття тому у цьому навчальному закладі був зосереджений центр формування еліти нації – академіків, юристів, лінгвістів, лікарів, перекладачів, письменників. Дозвіл на відкриття колегії Г.П. Галагану давав особисто російський імператор Олександр II. Меценат відписав колегії 13 тис. десятин землі у Чернігівській і Полтавській губерніях, з яких навчальний заклад отримував щорічні прибутки. Відкрили колегію за два роки після отримання монаршого дозволу, а з 1 жовтня 1871 р. до неї почали набирати найздібніших та добре підготовлених юнаків як із заможних, так і з бідних сімей. Із першого набору (70 учнів) тридцять юнаків були на повному утриманні Г.П. Галагана. Конкурс був дуже жорсткий: відбирали й справді найкращих, як: запрошували найкращих викладачів. За зразок для закладу взяли коледжі при англійських університетах. Патроном колегії був розташований неподалік університет святого Володимира, тож випускників залюбки приймали туди на навчання – знали, що рівень підготовки там дуже високий.

Протягом 50 років існування колегії Павла Галагана її випускники поповнили українські і російські наукові кола майже на 600 осіб. Серед випускників колегії – *Агатангел Кримський, Володимир Липський, Дмитро Петрушевський, Андрій Лівіцький, Михайло Чубинський, Григорій Костюк, Михайло Драй-Хмара* та ін. Дух колегії зберігся і в радянські часи, коли на місці ліквідованого більшовиками 12 вересня 1920 р. елітного закладу було утворено трудову школу-семирічку, а згодом – добре відому в Києві спеціалізовану школу з поглибленим вивченням англійської мови № 92 (і українською мовою навчання). У школі завжди розповідали учням про історію колегії Павла Галагана, яка навіть у радянські часи слугувала певною моделлю ґрунтовної освіти. До речі, у 1966–1976 рр. директором 92-ої школи працював Юрій Іванович Мальований, нині – член-кореспондент НАПН України, вчений секретар відділення загальної середньої освіти. У школі тоді вчилися діти української творчої інтелігенції та науковців: О. Гончара, Д. Павличка, І. Драча, М. Стельмаха, П. Загребельного, Ю. Щербака, П. Воронька, С. Параджанова, А. Роговцевої та ін. Отож школа, що мала певну (умовну) тяглість від колегії Павла Галагана, і в радянський час де-факто виконувала роль елітного закладу, хоч такі навчальні заклади комуністичною владою не віталися.

Традиції утворення і діяльності закладів освіти для підготовки еліти є і в Україні, і в світовій практиці. Вони цілком виправдовують своє існування. Варто в сучасній Україні відновити їх діяльність і потурбуватися не тільки про науково-методичне та ресурсне забезпечення, а й формування позитивного суспільного ставлення до елітних навчальних закладів. На цій основі ми можемо створити нову національну еліту та нових лідерів.

Борис КРЕМІНСЬКИЙ,
головний науковий співробітник
Інституту модернізації
змісту освіти,
доктор педагогічних наук

Результати міжнародних учнівських олімпіад: деякі висновки

Міжнародні предметні олімпіади є видом інтелектуальних змагань, учасники яких представляють різні країни світу і зміст завдань яких ґрунтується на навчальному матеріалі школи.

Єдиного координаційного центру, єдиних стандартів, правил або умов проведення Міжнародних предметних олімпіад не існує. Кожна міжнародна предметна олімпіада як громадське добровільне об'єднання на своєму зібранні найвищого рівня затверджує документи і приймає рішення, якими у подальшому керується.

Зауважимо, що кожна міжнародна олімпіада є абсолютно унікальним заходом і тому всі здійснені нами висновки та узагальнення треба розглядати саме як спробу виокремлення та формулювання найбільш загальних та характерних ознак і тенденцій такої специфічної форми роботи з обдарованою молоддю, як міжнародні учнівські предметні олімпіади. Прояв означених нами далі тенденцій не завжди простежується чітко і стає виразно помітним лише з відстані часу й досвіду роботи.

Засади міжнародних учнівських олімпіад:

- це змагання учнів, молоді, що НЕ є студентами ЗВО (переможців національних змагань з відповідного предмету). Водночас існує низка аналогічних студентських олімпіад, до участі у яких допускаються учні;
- це змагання в особистій першості.

Командна першість не визначається або ж є неофіційною;

- олімпіади мають Статут та наукову Програму (Сілабус), яка є компромісом узагальнення вимог щодо змісту та рівня вивчення предмету у різних країнах світу;
- кількісний склад учасників змагань і керівників команди від однієї країни строго обмежений «зверху»;
- завдання надаються учасникам олімпіад їх рідною мовою, розв'язують і надають офіційні відповіді учні також рідною мовою. Питання «рідної» для нього мови кожен учасник олімпіади вирішує сам;
- правила проведення олімпіад та визначення переможців тим або іншим чином спрямовані на уникнення протистояння та конфронтації між командами та/або окремими учасниками змагань.

Команди України традиційно беруть участь у найбільш престижних міжнародних учнівських олімпіадах – з математики, фізики, хімії, біології, інформатики, географії, астрономії та астрофізики, екології.

У 2021 році команди України взяли участь у міжнародних олімпіадах з математики, фізики, хімії, інформатики та астрономії і астрофізики. Через карантинні обмеження, зумовлені пандемією COVID-19, усі зазначені олімпіади відбулися у дистанційному режимі.

Виступи учнів з України у 2021 році можна вважати цілком успішними.

Олімпіада з математики (6 учасн.): 3 золотих, 2 срібних, 1 бронзова.

Олімпіада з фізики (5 учасн.): 1 золота, 1 срібна, 3 бронзові.

Олімпіада з хімії (4 учасн.): 2 срібних, 1 бронзова.

Олімпіада з інформатики (4 учасн.): 1 золота, 2 срібні.

Олімпіада з астрономії і астрофізики (9 учасн.): 1 золота, 3 срібні, 5 бронзових.

Отже, 28 учасників вибороли 26 медалей.

На підставі проведених досліджень світового досвіду роботи з обдарованою молоддю ми виділяємо два підходи до формування складу учасників команд, які беруть участь у міжнародних учнівських олімпіадах:

- здійснення масової системної роботи з обдарованою молоддю у масштабах держави + ретельний відбір найбільш здібних за результатами

багатоступінчатої системи змагань у державі + цілеспрямована підготовка. В Україні формування складу команд на міжнародні учнівські олімпіади здійснюється переважно саме у такий спосіб;

- здійснення цілеспрямованого попереднього відбору, запрошення «обраних», формування досить елітного кола осіб (групи) з якими проводиться інтенсивна вузько напрямлена підготовка окремими висококваліфікованими тренерами.

Зауважимо, що за шість років (2015–2021) з 24 учасників міжнародної олімпіади з інформатики від України (у 2016 році участі у змаганнях команда України не брала) 15 учасників є учнями одного вчителя, з них 13 є переможцями, які вибороли 4 золоті, 8 срібних і 1 бронзову медаль. З точки зору результату – це є феноменальне досягнення учня, але з точки зору загальнопедагогічного підходу до організації системи навчання у державі зрозуміло, що такий результат хоча й опосередковано, але дуже великою мірою зумовлений роботою саме вчителя.

Зрозуміло, що існує також певний «симбіоз» двох крайніх підходів до формування складу команд країн для участі у міжнародних учнівських олімпіадах, коли масова різнорівнева, різнопрофільна і різноспрямована робота з обдарованою молоддю вдало поєднується з цілеспрямованою інтенсивною підготовкою до міжнародних змагань спеціально відібраного кола учнів.

З метою демонстрації результатів, досягнутих на міжнародній фізичній олімпіаді, наводимо узагальнені результати за останні п'ять років (таблиця 1).

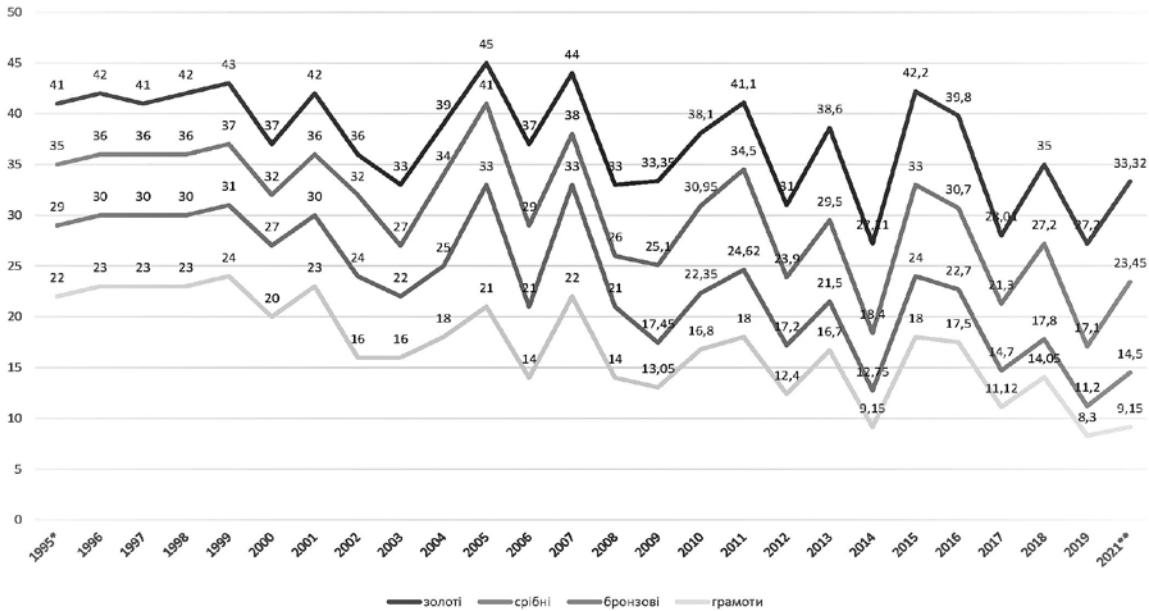

Рис. 1. Динаміка досягнень переможців IPHO.

Офіційно командна першість на міжнародній фізичній олімпіаді не визначається, а результати учасників, не відзначених офіційними нагородами, утаємничуються і не підлягають розголошенню. Водночас ми пропонуємо неофіційний (але традиційний) алгоритм визначення командної першості країн: золота медаль – 5 балів, срібна – 3 бали, бронзова – 1 бал.

Також зазначимо, що за правилами міжнародної фізичної олімпіади (МФО) до складу команди кожної країни має входити п'ять учнів, відповідно максимальна сума балів, яку може отримати команда за один рік складає 25 балів, відповідно максимальна сума балів за п'ять років складає 125 балів.

Спостерігаємо, що з року в рік позиції лідерів займають Китай, Південна Корея, Росія, США, Тайвань. Також очевидно є тенденція домінування серед переможців, що отримали найкращі результати, учасників з азіатського регіону. Україна традиційно на міжнародній фізичній олімпіаді утримується у першій двадцятці країн.

Результати, досягнуті на міжнародній математичній олімпіаді (ММО), наводимо у таблиці 2. Хоча на міжнародній математичній олімпіаді командні результати також офіційно не визначаються, але сайт олімпіади публікує рейтинг команд, визначений оргкомітетом неофіційно. Тому ми скориставшись цим рейтингом, узагальнили його також для країн команди за останні п'ять років і подаємо у складі однієї таблиці.

Також зазначимо, що за правилами міжнародної математичної олімпіади до складу команди кожної країни має входити шість учнів.

Результати міжнародної математичної олімпіади, по-перше, за тенденцією практично співпадають з результатами міжнародної фізичної олімпіади, водночас, по-друге, командні результати України є суттєво кращими, але, по-третє, зважаючи на те, що у 2021 році ЗНО з математики не здала майже третина випускників, стає очевидним розрив у якості математичної підготовки.

У якості наочної ілюстрації динаміки та спрямованості змін результативності й рівня досягнень учасників міжнародної фізичної олімпіади на рис. 1 ми навели діаграму, на якій зображено графіки досягнень переможців олімпіади з фізики (у балах по роках). Діаграма охоплює період за понад чверть століття і є досить наочною. У

цілому середній рівень досягнень переможців (у балах) повільно, але невинно знижується.

КОРОТКІ ЗАУВАЖЕННЯ

Позиції лідерів за результатами міжнародних учнівських олімпіад займають переважно команди азіатських країн (або ж команди до складу яких входять вихідці з азіатських країн).

Загальний рівень виконання завдань міжнародних учнівських олімпіад з роками дещо знижується, частка невиконаних завдань зростає.

Зростає роль і результативність цілеспрямованої підготовки до змагань, як засобу досягнення мети (технології підготовки часто переважають рівень знань та природні здібності обдарованих учнів).

Міжнародні олімпіади (з математики, фізики, хімії, астрономії, географії) НЕ використовують тестових завдань (частково вони є в олімпіаді з біології).

На олімпіадах відбувається фактичне зміщення змістових акцентів у бік теоретичних підходів, як основи досліджень. Експеримент концептуально здебільшого розглядається як спосіб перевірки висунутих теоретичних гіпотез, а не основа їх генерування.

Практичні (експериментальні) тури змагань стають більш зорієнтованими на інформаційні технології та використання програмного забезпечення, водночас віддаляючись від «класичних» лабораторних досліджень, впроваджується комп'ютерне моделювання, комп'ютерні та програмні методи досліджень тощо.

Зростає формалізація та «комерціалізація» міжнародних олімпіад, як фахових заходів, хоча поки що усі вони функціонують як громадські, а не професійні чи комерційні організації.

Таблиця 1
Результати виступів кращих учнівських команд країн світу на МФО 2016–2021 р.*

Місце (рейтинг)	Країна	Кількість здобутих медалей				Усього балів
		Золоті	Срібні	Бронзові	Загальна кількість	
1	Китай	25	0	0	25	125
2	Південна Корея	24	1	0	25	123
3	Росія	22	3	0	25	119
4	Тайвань	18	7	0	25	111
5	США	15	10	0	25	105
...	...	...	...	...	...	...
17–19	Україна	4	9	11	24	58
...	...	...	...	...	...	...

* У 2020 році міжнародна фізична олімпіада (IPHO 2020) не проводилась.

Таблиця 2
Результати виступів кращих учнівських команд країн світу на ММО 2017–2021 р.

Місце (рейтинг)	Країна у змаганнях 62 ММО 2021 р.	Місце (рейтинг)	Країна у змаганнях ММО 2017–2021 рр.
1	Китай	1	Китай
2	Росія	2	США
3	Південна Корея	3	Південна Корея
4	США	4	Росія
5	Канада	5	Тайланд
6	Україна	6	Україна
...	...	...	...

Системна дія і сміливі кроки

У сучасному українському науково-освітньому просторі серед відомих науковців і талановитих менеджерів, життєвою стратегією яких є реалізація ідеї неперервної освіти в Україні, вирізняється постать директора Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента Національної академії педагогічних наук України, Голови правління Громадської спілки «Українська асоціація освіти дорослих», Лариси Борисівни Лук'янової. 17 грудня українська спільнота відзначала її красивий ювілей.

Ставши на чолі Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України у 2015 році, Лариса Лук'янова започаткувала новий етап його розвитку, що зумовлено виконанням унікальної місії в українському суспільстві – сприяння розвитку освіти дорослих як національної системи, що забезпечує права і гарантії кожного громадянина країни на безперервну освіту впродовж життя. Саме Л.Б. Лук'яною було окреслено новий вектор реалізації соціокультурних, освітніх, дослідницьких стратегій функціонування Інституту. Про це свідчить участь у розробленні проектів законодавчих документів, впровадження інноваційних освітніх технологій. Лише за останні роки розроблено й оновлено такі документи, як «Стратегія розвитку педагогічної освіти в Україні: концептуальні положення», «Концепція розвитку освіти дорослих в Україні», науково-аналітична доповідь «Про стан педагогічної освіти в Україні», Концепція розвитку педагогічної освіти в Україні, проект Закону України «Про освіту дорослих», «Концепція розвитку університетів третього віку» тощо.

Плідно розвивається міжнародна співпраця – відкрито кафедру ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»; «Українська асоціація освіти дорослих» стала офіційним членом Європейської асоціації освіти дорослих, тривають міжнародні проекти з Польською академією наук, зарубіжними університетами Німеччини, Чехії, Румунії, Мексики тощо.

Пreamбулою талановитого директора Лариси Лук'янової став тривалий шлях професійних вагань і перемог, поразок і злетів, що спонукало і стимулювало до пошуку себе у світі, до реалізації мрій, до втілення найсміливіших прагнень. Доля складалася так, що, здобувши вищу освіту у Київському університеті імені Т.Г. Шевченка з присвоєнням кваліфікації «Біолог-фізіолог, викладач біології і хімії», Лариса Борисівна певний час працювала в Київському технікумі атомної енергетики, де розробляла нові програми курсів, поринула у викладацьку роботу.

Зустрічі з цікавими людьми, прагнення до неперервного самов-

досконалення, закоханість у педагогічну й дослідницьку роботу заклали підвалини подій, що визначили подальші вектори професійного розвитку. Так у 1990 р. молода викладачка успішно пройшла співбесіду у вченого секретаря науково-дослідного Інституту педагогіки і розпочала наукову діяльність у лабораторії професійно-технічної освіти. На питання «Чому Ви вибрали цю професію?» Лариса Борисівна відповіла, що доля скерувала цей вибір.

Змінити діяльність викладача на науково-дослідну роботу було складним рішенням. Однак надалі доводилося приймати ще багато таких рішень, одне з яких – очолити відділ андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, а згодом й очолити Інститут.

Свій життєвий девіз Л.Б. Лук'янова визначила ще у період написання докторської дисертації, основна конотація якого – найбільше помиляється той, хто нічого не робить! Звідси – і віра в те, що маленькі кроки завжди приведуть до значних перемог.

Найбільшим досягненням у професійному становленні як науковця, дослідника у сфері освітніх, педагогічних наук Лариса Борисівна вважає захист докторської дисертації. Саме прагнення постійно розвиватися та природні аналітичні здібності дозволили їй успішно реалізувати себе як фахівця у галузі фундаментальних і прикладних досліджень, спрямованих на розв'язання актуальних теоретико-мето-

дологічних і методичних проблем освіти дорослих як складової неперервної освіти впродовж життя, педагогізації сучасного суспільства. Вона є одним із фундаторів теорії освіти дорослих в Україні, авторкою близько 400 наукових і науково-методичних праць, з-поміж яких – Концепція освіти дорослих в Україні, «Законодавче забезпечення освіти дорослих: зарубіжний досвід», «Підготовка педагогічного персоналу для роботи з дорослими: теоретичний і методичний аспекти», «Освіта дорослих: стратегії розвитку та сучасні практики у вітчизняному й зарубіжному освітньому просторі».

Потужним вектором професійної діяльності вченого, що визначає стратегічний пріоритет розвитку Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН

України, стала проектна діяльність. Разом із співробітниками Інституту у партнерстві із зарубіжними і українськими закладами освіти Л.Б. Лук'янова брала участь у реалізації освітнього проекту між містами-побратимами Ірпін'ю (Україна) – Борна (ФРН) «Розвиваємо освіту разом – навчаємось один одного і навчаємо один одного»; спільного німецько-українського науково-дослідного проекту «На шляху до запровадження наукової галузі «Освіта дорослих і неперервна освіта» в Україні» (м. Аугсбург, ФРН); проекту у рамках програми «Сприяння громадській активності «Долучайся», що реалізується Міжнародною організацією Пакт (Pact) за підтримки Агентства США з міжна-

родного розвитку (USAID); у діяльності Регіональної літньої академії країн Східного Партнерства Інституту з міжнародного співробітництва Асоціації народних університетів Німеччини (DVV International) (м. Рига, Латвія); у проєкті «Посилення професійних навичок в освіті дорослих андрагогів України» Представництва Інституту з міжнародного співробітництва Асоціації народних університетів Німеччини (DVV International) за підтримки Міністерства закордонних справ Республіки Естонія).

Упродовж 2020 та 2021 років успішно реалізовано і завершено проєкт «Психологічна підтримка літніх осіб у період карантину» (2020.01/0221) за грантової підтримки Національного фонду досліджень України. Для порівняння: із 77 проєктів конкурсу «Наука для безпеки людини та суспільства» за грантової підтримки НФД України було визначено 8 найкращих, серед яких і зазначений.

Ще один проєкт «Організаційно-педагогічні умови діяльності університету третього віку» (0121U108642, виконано відповідно до постанови Президії НАПН України від 01.02.2021 р. № 1-2/12), що успішно реалізований упродовж 2021 року, став переможцем конкурсного відбору наукових досліджень з проблем розвитку освіти, що потребують невідкладного розгляду, ініційованого НАПН України. За результатами проєкту розроблено навчально-методичний супровід навчання дорослих старшого віку, навчальні заняття для слухачів Університету третього віку Територіального центру соціального обслуговування Святошинського району м. Києва, Університету третього віку «Протон»

(психологічний та філософсько-педагогічний напрями).

На прикладі Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України та колективу його науковців на чолі з талановитим ученим і організатором науки Л.Б. Лук'яною переконалися, що академічна культура, доброчесність та відданість науково-педагогічній діяльності – це не абстрактні поняття, а реальність. Наполеглива системна дія, вагомі результати, нові сміливі й перспективні кроки.

Колектив Інституту сердечно вітає Ларису Борисівну Лук'янову з ювілеєм та висловлює щире вдячність за людяність, професійну підтримку, вмотивованість на успіх.

Бажаємо Вам, шановна Ларисо Борисівно, невичерпної творчої енергії, родинного затишку, наукового довголіття, стійкої віри у досягнення успіху, здійснення професійних й особистісних мрій!

Лейла СУЛТАНОВА,
завідувач відділу теорії
і практики педагогічної освіти
доктор педагогічних наук,
професор;
Мирослава БОВК,
завідувач відділу змісту
і технологій педагогічної освіти,
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник
ІППООД імені Івана Зязюна
НАПН України

Лариса ЛУК'ЯНОВА
директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України,
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України

Ювілей – час окреслення нових проєктів

Нині редакція газети вітає з ювілейним днем народження члена-кореспондента Національної академії педагогічних наук України Ларису Лук'янову й зичить їй доброго здоров'я, наснаги й успіху в подальшій інноваційній діяльності. Її слово у нашій рубриці.

– Мої науково-педагогічні інтереси пов'язані з проблемами професійної освіти і освіти дорослих, навчанням впродовж життя, теорією і практикою формування екологічної свідомості на індивідуальному і суспільному рівнях. Тепер, в умовах глобалізаційних та євроінтеграційних процесів система освіти дорослих набуває особливої значущості, тому на часі дослідження проблем

формальної, неформальної та інформальної освіти дорослих. Відповідно актуалізуються проблеми розвитку особистості, людини як суб'єкта суспільства знань, що постійно розвивається і удосконалюється.

Тепер, коли я знаю, що таке освіта впродовж життя – професійно зростати і рухатися вперед допомагає вроджена схильність навчатися. Мені все цікаво, і я із задоволен-

ням постійно вчуся.

У 2022 році співробітниками Інституту буде реалізовано проєкт громадської організації Ukrainian Educational Research Association під назвою «Fake-free-освіта». Попереду – нові актуальні ідеї та їх реалізація. Я отримую задоволення від того, що допомагаю людям, не втомлююся працювати для їхнього благополуччя.

Олександр МІХНО,
директор
Педагогічного музею України,
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник

150 років від дня народження Генріха Шарельмана (Heinrich Scharrelmann; 1871–1940), німецького педагога-реформатора, одного із представників педагогіки особистості

Генріх Шарельман народився 1 грудня 1871 у Бремені. Після закінчення народної школи та вчительської семінарії він став народним учителем у своєму місті. Постійні конфлікти зі шкільним начальством, яке відкидало будь-які зміни, змусили його залишити вчительську службу та зайнятися приватними уроками. У 1910 він спробував повернутися до шкільної роботи, але знову змушений був відмовитися від неї. «Дві виразки, – писав Г. Шарельман, – роз'їдають нашу школу, яка, на жаль, стала державною: бюрократизм і схематизм. Вчителя перетворено на чиновника... на одне з незліченних колізаток державної машини».

Критикуючи традиційну школу з жорсткою регламентацією діяльності вчителя та учнів, Г. Шарельман заперечував планування навчального процесу та його методику й відстоював вільну творчість вчителя, засновану на його інтуїції, що впливає з конкретної ситуації. Щодо організації навчального процесу Шарельман виходив із двох способів: 1) теми йдуть одна за одною із систематичною послідовністю; 2) для навчання учнів учитель бере більш-менш випадковий епізод. Педагог наповняв, що систематичне викладання має розпочинатися лише тоді, коли йому в широкому масштабі передувало епізодичне. Будь-яке початкове викладання, яке отримує дитина в дошкільному віці, підкреслював Шарельман, є епізодичним. Все, що їй розповідають батьки, що вона чує і бачить на вулиці, – це епізодичне викладання.

Тільки в 1919 йому вдалося знову звернутися до викладацької діяльності, коли у Бремені було відкрито дослідно-показову школу

Грудень 2021. Постаті

Г. Шарельмана. У 1921 від неї відокремилася друга школа, а невдовзі була створена третя подібна експериментальна установа. Весь навчальний процес у школах Шарельмана був побудований з орієнтацією на перевірку його «теорії переживання». Вважаючи, що навчальний матеріал має освоюватися учнем через його особисті переживання, Шарельман, відбираючи його, орієнтувався насамперед на інтереси самих дітей.

Педагогічна мета, яку ставив Шарельман, – розвиток дитячої активності – зумовлювала вибір методів навчання, головним серед яких стала вільна бесіда. Прагнення викликати ефект «переживання» приводило до широкого використання різноманітних форм естетичного виховання: лекції часто замінювали художніми виставами, практикували інсценування під час читання. Г. Шарельман спеціально розробив техніку читання та розповідання на уроці. Для розвитку художнього виховання використовували також принцип наочного навчання. Велику увагу приділяли власне естетичному вихованню – музиці, танцям.

Помер Генріх Шарельман 8 серпня 1940 у Лейпцигу.

135 років від дня народження Олександра Залужного (1886–1938), українського педагога, педолога

Олександр Самійлович Залужний народився 9 грудня 1886 р. в с. Покровське Херсонської губернії (нині м. Апостолове Дніпропетровської обл.). Початкову освіту здобув у земській школі, згодом продовжив навчання в Херсонській учительській семінарії, звідки був виключений за політичну діяльність. У 1907 О. Залужного заарештовують, але він тікає та емігрує до Франції, де має можливість працювати і одночасно вчитися в політехнікумі, а згодом у Сорбонні. Повернувшись в 1910 в Україну, О. Залужний зосереджується на революційній діяльності.

Невдовзі перебирається до Владивостока, де закінчує університет і залишається в ньому працювати викладачем. У 1922 відвідує Японію, знайомиться з організацією освіти в цій країні. В Україну повертається у 1924, у Харків, де тоді працював Народний комісаріат освіти України, навколо якого концентрувалися найкращі наукові кадри. Тут він спочатку працює в Харківському інституті народної освіти на науково-дослідній кафедрі педології, де очолює секцію соціальної педагогіки.

З утворенням у 1926 Українського науково-дослідного інсти-

титу педагогіки (УНДП) його призначають на посаду керівника секції колективознавства. Наукові інтереси О. Залужного були різнобічні: школознавчі питання, процес навчання, метод тестів, проблеми організації і діяльності дитячого колективу, питання діяльності зарубіжної школи. Результати його експериментальної роботи публікувалися в журналах «Радянська освіта», «Шлях освіти», часописі «Український вісник експериментальної педагогіки та рефлексології». Щодо останнього, то саме Залужний був ініціатором створення та членом редколегії цього видання. «Український вісник експериментальної педагогіки та рефлексології» був єдиним на весь СРСР часописом з проблем експериментальної педагогіки.

Разом із В. Протопоповим та І. Соколянським О. Залужний заснував Харківську школу педології. Олександр Самійлович очолював наукові колективи з проблем вивчення соціальності дитини раннього та шкільного віку, дитячих угруповань і колективів. У 1926 виходить з друку його перша фундаментальна праця з питань теорії та практики колективу «Методи вивчення дитячого колективу (Вступ до педагогіки колективу)», а згодом, ще одна монографія «Учення про колектив. Методологія – дитколектив». В останній праці вперше в українській педагогіці викладено методологічні засади вчення про колектив, що базувалися на колективній рефлексології та соціології як методології організації та діяльності колективу.

У 1930 розпочалося цькування О. Залужного у педагогічній періодиці, життя в Україні ставало нестерпним. У 1935 він був змушений, услід за І. Соколянським, переїхати до Москви. Але і це його не врятувало...

Олександр Залужний був заарештований у січні 1938. Суд, який відбувся у вересні 1938, тривав 15 хвилин. Цього часу було достатньо, щоб визнати людину ворогом радянської влади і присудити їй вищу міру покарання – розстріл. Посмертно реабілітований у 1958.

100 років від дня народження Олександра Скрипченка (1921–2008), українського психолога, почесного члена НАПН України.

Олександр Васильович Скрипченко народився 13 грудня 1921 у м. Сміла Черкаської області. У 1939 закінчив Гайворонську середню школу (Кіровоградська обл.) і вступив до Київського державного хіміко-технологічного інституту ім. А. Мікояна (нині На-

ціональний університет харчових технологій), але навчанню завадила війна. Після Другої світової війни, учасником якої він був, навчався заочно в м. Чита на фізико-математичному факультеті педагогічного інституту. Згодом закінчив з відзнакою педагогічний факультет Київського педагогічного інституту ім. О.М. Горького (нині Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова).

Працював у Науково-дослідному інституті психології Міністерства освіти УРСР (1950–1973), займаючи посади наукового співробітника, завідувача відділом та заступника директора інституту (нині Інститут психології НАПН України імені Г.С. Костюка). Потім – на кафедрі психології КДП ім. О.М. Горького (1973–1990, професор, завідувач кафедри психології).

У 1956 захистив кандидатську дисертацію на тему «Особливості узагальнень в учнів І–ІІ класів», а у 1973 – докторську дисертацію «Розумовий розвиток молодших школярів».

Олександр Скрипченко – фахівець у галузі вікової та педагогічної психології. Був одним із перших дослідників чотирирічного лонгітюдного комплексного вивчення сенсомоторики, пам'яті, мислення, мовлення, уяви та взаємозв'язку між ними у дітей. Він є засновником наукової школи «Психічний розвиток молодшого школяра» (підготував понад 50 аспірантів і докторантів). Автор підручників і посібників «Психологічний розвиток учнів», «Загальна психологія», «Розумовий розвиток молодшого школяра», «Історія психологічної думки в Україні», «Комплексне вивчення психології і педагогіки» та ін.

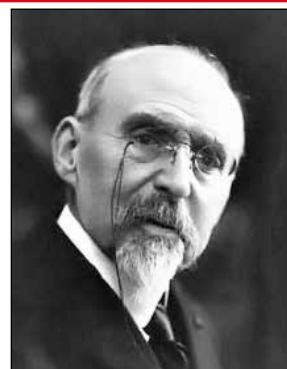
Разом із дружиною Надією Скрипченко (1931–1996) у 70-х рр. ХХ ст. Олександр Васильович провів дослідження з проблеми навчання, виховання й розвитку дітей шестирічного віку. Започаткував разом з Н. Скрипченко експеримент у середній школі № 166 м. Києва з проблем навчання і розвитку учнів шестирічного віку. Пізніше до цього експерименту було залучено окремих науковців Інституту психології та Інституту педагогіки і він був поширений на початкові класи Івано-Франківської та Дніпропетровської області. В основу дослідження дітей шестирічного віку було взято ідею системного підходу.

Напередодні вісімдесятирічного ювілею (2001) Олександра Скрипченка обрано Почесним членом Національної академії педагогічних наук України.

Помер Олександр Скрипченко 13 травня 2008.

180 років від дня народження Фердинанда Бюїссона (Ferdinand Buisson; 1841–1932), французького педагога-реформатора, лауреата Нобелівської премії миру (1927)

Фердинанд Бюїссон народився 20 грудня 1841 в Парижі. Навчався в коледжі Аржантан та ліцеї Сен-Етьєнна, але після смерті батька у 1857 був змушений кинути навчання й зайнятися репетиторством, щоб підтримати молодших братів та матір. Пізніше продовжив

освіту в ліцеї Кондорсе, а потім вивчав філософію в Сорбонні. Хоча Бюїссон успішно склав державний іспит для вчителів, він відмовився присягнути імператору Наполеону III, якого вважав диктатором, і був позбавлений можливості працювати за фахом.

Переїхавши до Швейцарії, викладав філософію в Невшательській академії з 1866 по 1870. У 1867 Бюїссон взяв участь у першому Конгресі миру і свободи в Женеві та спільно з Фредеріком Пасі та Джузеппе Гарібальді створив Лігу миру та свободи.

Після зречення Наполеона III повернувся у 1870 до Парижа. Однією з перших його турбот стала організація притулку для сиріт. Того ж року його призначили інспектором початкової освіти в Парижі. Однак вимога Бюїссона покласти край пануванню католицької церкви у французьких школах не знайшла підтримки в Національній асамблеї, і він був змушений подати у відставку. У 1879 був призначений на посаду директора департаменту початкової освіти і впродовж 17-річного перебування на цій посаді сприяв прийняттю законів про безкоштовну обов'язкову єдину початкову освіту, створив 4-томний «Словник педагогіки та початкового навчання», видавав педагогічний журнал. У 1896 став професором педагогіки в Сорбонні.

Увагу Бюїссона до політики привернула знаменита справа капітана Альфреда Дрейфуса, єврея за походженням, який в 1894 був звинувачений у зраді на підставі лжесвідчення. Обурений хвилею антисемітизму та прагненням вищих офіцерів звалити на Дрейфуса провину за чужий злочин, Бюїссон у 1898 став засновником Ліги прав людини. Метою Ліги був не лише захист Дрейфуса, а й викриття несправедливості у будь-якій формі.

Діляч розділив Нобелівську премію миру 1927 р. з Людвігом Квідде, тодішнім головою Німецького товариства миру. Багаторічне служіння справі освіти зміцнило переконання Бюїссона у тому, що виховання має бути засобом зміни ставлення людей до війни та миру, що запорука довготривалого миру полягає саме в освіті. Пропагуючи свою ідею «мир через виховання», Бюїссон наголошував, що тоді як дипломати домагаються переговорів між урядами, педагоги мають можливість «вплинути не на керівників, а на самі народи». Невдовзі після нагородження Нобелівською премією він почав розвивати міжнародні контакти між професійними асоціаціями вчителів, а гроші, отримані від Нобелівського комітету, передав пацифістським організаціям.

Помер Фердинанд Бюїссон 16 лютого 1932 р.

Партнерство для ефективної освітньої діяльності

Рецензія на книгу **«Топузов О.М. Освітнє партнерство в системі загальної середньої освіти: теорія і методологія / О.М. Топузов. – Київ : Інститут педагогіки : Педагогічна думка, 2021. – 160 с.»**

Важливим чинником розвитку системи загальної середньої освіти є партнерство між закладами освіти, суспільством, конкретними державними (органи влади), економічними (компанії, підприємці), громадськими інститутами, органами місцевого самоврядування, педагогічними працівниками, здобувачами освіти та батьками. Високий рівень партнерської взаємодії дає змогу сформувати та підтримувати сучасне освітнє середовище, залучити додаткові інтелектуальні, організаційні, матеріальні ресурси як умову ефективного функціонування Нової української школи.

Саме проблематика освітнього партнерства в системі загальної середньої освіти на теоретико-методологічному та практичному

рівнях знайшла розвиток у монографії академіка НАПН України О.М. Топузова. Цілком обґрунтовано освітнє партнерство розглядається автором як специфічний різновид соціального партнерства, що здійснюється на добровільних засадах за ініціативи закладів освіти задля оптимізації їхньої освітньої діяльності, створення кращих умов для ефективного здійснення освітнього процесу.

У монографії розкрито сутність освітнього партнерства, схарактеризовано його як об'єкт педагогічного дослідження. Визначено перспективи розвитку освітнього партнерства як наукової теорії і навчальної дисципліни, закономірності та принципи його здійснення.

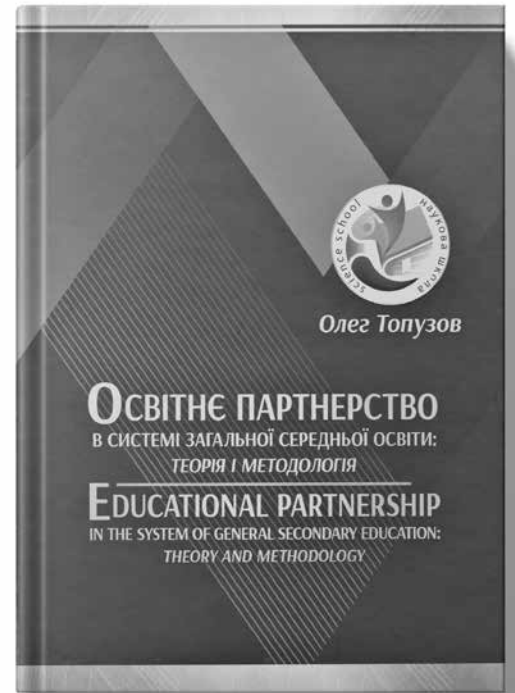
Запропоновано шляхи реалізації освітнього партнерства як чинника модернізації

змісту повної загальної середньої освіти, використання його можливостей у формуванні ключових компетентностей учнів.

Загалом рецензована монографія є однією з перших робіт такого виду, де узагальнено розглянуто феномен освітнього партнерства на теоретико-методологічному рівні. Водночас вона відзначається і чіткою практичною спрямованістю, оскільки у багатьох випадках може слугувати практичним керівництвом для зацікавлених суб'єктів у здійсненні освітнього партнерства на різних його рівнях.

Книга буде однаково корисною для педагогічних працівників закладів освіти різних рівнів, працівників органів державного управління освітою, методистів, науковців, а також усіх, хто переймається проблемами ефективності вітчизняної загальної середньої освіти.

Юрій МАЛЬОВАНІЙ,
вчений секретар Відділення загальної середньої освіти та інформатизації НАПН України, член-кореспондент НАПН України

Від ідентичності до державності: релігійний аспект

Рецензія на книгу **«Релігійні ідентичності в їх сутності і конфесійних виявах: український контекст / За ред. професорів Анатолія Колодного, Людмили Филипович, Алли Арістової. Київ : УАР, 2021. 348 с.»**

Рік 2021 виявився щедрим для вітчизняних науковців, які досліджують українську ідентичність, культуру, духовність, релігію. Вийшло кілька фундаментальних праць, що поповняють бібліотеку сучасного українця. На цей раз поличка збагатиться колективною монографією «Релігійні ідентичності в їх сутності і конфесійних виявах: український контекст», підготовленою в основному співробітниками Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України та запрошеними членами Української асоціації релігієзнавців.

Тема ідентичності – чи не найпопулярніша в останні десятиліття. Про ідентичність ведуть мову науковці, політики, митці, пересічні громадяни. Ідентичність стала предметом осмислення і в релігійних колах: віряни задумалися щодо своєї релігійної/конфесійної належності, міри своєї воцерковленості, щодо сповідання і дотримання певних цінностей і релігійних догматів у межах рідних конфесій.

Процеси формування ідентичностей в межах українського та інших народів (поляків, євреїв, німців, греків, татар, росіян тощо) виявилися надто складними, спричиненими різними факторами. Серед останніх особлива роль належить політичним чинникам, зокрема й багатолітній відсутності власної держави, пануванням чужих політичних сил, соціальним, культурним, мовним та ментальним приниженням титульної нації, а відповідно і всіх інших, які мешкали на її теренах упродовж тривалої історії.

Роль релігії в тих обставинах виявилася різною. Десь вона сприяла консолідації нації і розвитку її релігійної ідентичності, іноді – всяко розмивала (аж до знищення) етнорелігійну специфіку народів. Історично Україна неодноразово опинялася на зламі культурно-цивілізаційних світів, в рамках яких шукала свою ідентичність, не завжди синхронізуючись (зокрема й нині) із загальним історичним поступом людства.

На момент постання незалежності України підійшла із майже зруйнованою (а то й

не своєю, глобальною пострадянською або/і локальною промосковсько-православною) релігійно-конфесійною ідентичністю. Руйнівні процеси торкнулися і відносно релігійно визначеного регіону Західної України, де вплив СРСР і Росії не був таким тривалим. Тому перед новою державою та її громадянами постало питання: відроджувати дорадянську, радянську чи зберігати суперечливу наявну ідентичність, а чи ж формувати нову (і яку, власне) самототожність?

Перебіг подій із самовизначенням окремих народів в різних частинах світу показав, що релігійна ідентичність – це не статична сукупність елементів, а динамічна їх система, яка конструється індивідами і спільнотами. Будучи складним, багатосистемним, поліфункціональним феноменом, релігійна ідентичність змінюється як на суспільному, так і на індивідуальному рівнях. Тому для авторів було важливим виявити і проаналізувати фактори, що зумовлюють і впливають на зазначені процеси, розкрити структуру релігійної ідентичності, з'ясувати сутність та етапи її формування в різних її конфесійних виявах і у різних народів, які складають політичну українську націю. Усе сказане знайшло певною мірою відображення на сторінках цієї колективної монографії.

Актуальність монографії є очевидною, оскільки у публічному просторі щодня все гучніше лунають заклики визначитися українцям з власною ідентичністю – як політичною, історичною, культурною, так і з релігійно-конфесійною чи етноконфесійною. Мільйони людей постають перед вибором, що свідчить про зростання рівня самоусвідомлення українцями самих себе. Обставини вимагають не тільки чітко задекларувати, з ким і з чим ти себе отожднюєш, а й засвідчити та проявити цю тожність. Релігійний вибір відіграє в цьому важливу роль. Релігійна ідентичність вірян деяких церков, зокрема УПЦ МП, окремих протестантських й рідновірських течій, все ще зорієнтована на «руський мир», євразійство чи панслов'янство. Тому в контексті формування нової ідентичності, адекватної

до суспільних змін, потрібна певна корекція в цих ідентифікаційних процесах.

Авторський колектив зосередився на концептуальному аналізі наукових та богословських підходів до проблеми релігійної ідентичності, процесу її формування, становлення і трансформацій. Окресливши на початку методологічні принципи дослідження концепту «релігійна ідентичність», уточнивши його семантику і зміст, дослідники подали сутнісні характеристики релігійної ідентичності, визначили її структуру та рівні, розрізнили релігійну, конфесійну та церковну ідентичності, виокремили конфесійні форми релігійної ідентичності. На багатому історичному та соціологічному матеріалі висвітлено і проаналізовано основні детермінанти та фактори формування української релігійної ідентичності, розкрито специфіку процесу її формування, а також визначено етапи становлення і розвитку сучасних релігійно-конфесійних ідентичностей. Авторами концептуалізували кризу релігійної ідентичності, з'ясували сутність та ознаки цієї кризи.

Крім персонального рівня в системі ідентичностей сучасного вірянина, що часто є неоднозначною, змішаною, суперечливою, автори зосередилися на аналізі колектив-

них ідентичностей, зокрема на характеристиці православної ідентичності як чинника культурно-цивілізаційного вибору України, а також на ідентичності греко-католиків, її історичних витоків та сучасних викликах, зокрема в умовах поліконфесійності релігійного життя. На сторінках книги можна прочитати про кризу католицької ідентичності та її трансформацію за умов глобалізації і протестантизму в його різноконфесійних ідентифікаційних визначеннях.

Окремий розділ присвячений новій для України формі християнської релігійності, яким є харизматизм. Для зацікавлених процесами ідентифікації, що відбуваються в неорелігіях, також знайшлося місце для аналізу. У монографії знайдете інформацію про рідновірську самоідентифікацію сучасних українців, чинники її актуалізації.

Приверне увагу читачів і розділ, у якому досліджено комбінований характер релігійної ідентичності мусульман України.

Завершальна частина монографії – це висновки, де акумульовано ідеї всіх виконавців, які розглядають проблеми, що є в цій царині, за умов релігійної свободи як базової цінності демократичного суспільства.

Висновки, до яких дійшли автори монографії, базуються на глибокому і масштабному опрацюванні наукової і популярної літератури, аналітичних матеріалів відкритого і закритого доступу (як світських, так і церковних), моніторингу заяв лідерів релігійних організацій, бесідах із пересічними вірянами, ознайомленні з матеріалами соціологічних опитувань, інформаційних ресурсів церков, релігійних та громадських організацій, соціальних мереж та мас-медіа, участі у тематичних передачах на радіо і телебаченні, конструктивній співпраці із державними органами влади у сфері свободи совісті – тобто на активному включеному спостереженні авторів за самими процесами ідентифікації українців. Частково про це свідчить список літератури, що її опанували дослідники і представили наприкінці монографії. Її автори стали знайомими експертами у сфері релігійних ідентифікаційних процесів не тільки в Україні, але й за її межами, їх запрошують на наукові конференції та експертні семінари, урядові зустрічі, а їхні роботи друкують закордонні фахові журнали.

Олег ШЕПЕТЯК,
професор кафедри філософії Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філософських наук